

Minna Peltonen

SOVITTELU LASTEN JA NUORTEN RIKOKSISSA

Liiketalouden koulutusohjelma

2017

SOVITTELU LASTEN JA NUORTEN RIKOKSISSA

Peltonen, Minna
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Marraskuu 2017
Ohjaaja: Saarikko, Simo
Sivumäärä: 60

Asiasanat: sovittelu, lapset, nuoret, nuorisoriikollisuus, restoratiivinen oikeus

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus lasten ja nuorten sovittelusta ja rikollisuudesta. Siitä käy ilmi, mitä rikoksia nuoret yleisimmin tekevät, milloin sovittelu on ajan-kohtaista ja kenelle sovittelu sopii. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös saada selville miten eri viranomaiset näkevät sovittelutoiminnan ja kuinka aktiivisesti he itse toimivat sovittelussa. Työn toimeksiantajana toimi Satakunnan oikeusaputoimisto. Heille tutkimus tuo tietoutta, miten muut virastot suhtautuvat sovitteluun, millaisissa asioissa sovittelu on muiden mielestä paikallaan ja mitä hyötyä onnistuneella sovittelulla on rikosprosessin kannalta.

Sovittelutoimintaa säädetään lailla ja sen pyrkimyksenä on vapaaehtoissovittelijoiden ohjauksella saavuttaa ratkaisu riita- tai rikosasiassa osapuolten välille syntyneeseen konfliktiin. Sovittelu perustuu restoratiiviseen oikeuskäsitykseen, jossa lähtökohtana on, että asianosainen toimii itse aktiivisena oman asiansa ratkaisussa. Sen tavoitteena on dialogisen vuorovaikutuksen ja oppimisprosessin kautta korjata aiheutuneet vahingot sekä mahdollistaa vastuunkanto.

Tutkimuksessa selvisi, että sovittelutoiminta on todella hyödyllistä. Sovittelu koetaan hyvänä ongelmanratkaisutapana, jonka pääperiaatteena on osapuolten kohtaaminen, sovinnon etsiminen, joka antaa mahdollisuuden vastuunottoon sekä löytää yhdessä uusia ajattelu- ja toimintatapoja. Nuorten kohdalla hyötyinä nähdään vaikutus nuorten tulevaisuuden näkymiin, sillä vaakakupissa painaa erityisesti rikoskierteen katkaiseminen. Yhteiskunnan kannalta hyötynä on sovittelun tuomat niin rahalliset kuin ressurssilliset säästöt.

MEDIATION IN CHILDHOOD AND JUVENILE CRIME

Peltonen, Minna
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics
November 2017
Supervisor: Saarikko, Simo
Number of pages: 60

Keywords: mediation, children, young, juvenile delinquency, restorative justice

This thesis is a qualitative study of both childhood and juvenile mediation and crime. It shows what kind of crimes young persons most commonly commit, when mediation is current and to whom it suits. The purpose of the study was also to discover how various authorities experience mediation and how actively they themselves act in mediation. The client of the study was Satakunta Legal Aid Office. For them the study provides information on how other authorities react to mediation, in what kind of issues they feel mediation is in place and what is the benefit of a successful mediation in respect of the criminal procedure.

Mediation activity is legislated and its purpose is by the guidance of voluntary mediators to achieve a solution in a conflict arisen in a civil action or criminal case between the parties. Mediation is based on restorative concept of justice in which the main idea is that the party itself actively operates in order to solve its own case. Its purpose is through dialogic interaction and learning process to correct the damage caused and to enable taking responsibility.

The study showed that mediation is very useful. Mediation is experienced as a good way of solving problems, the main principle of which is the parties meeting face to face, searching for reconciliation which allows a chance to take responsibility and finding together new ways of thinking and acting. For young people the benefits also include an influence on their future prospects, with special emphasis on breaking the spiral of crime. As far as the society is concerned, mediation brings savings both in finance and resources.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT.....	7
3	KÄSITTEITÄ.....	8
4	SOVITTELUN ALKUTAIVAL.....	11
4.1	Sovittelun historia.....	11
4.2	Sovittelun alkutaival Euroopassa.....	12
4.3	Sovittelutoiminta Suomessa.....	13
5	NUORTEN RIKOLLISUUS.....	16
5.1	Rikosoikeudelliset ikäraajat.....	16
5.2	Nuoret rikoksenteijät.....	17
5.3	Nuorten tekemät rikokset.....	18
6	NUORI SOVITTELUSSA.....	22
6.1	Sovittelun edellytykset.....	22
6.2	Soviteltavat rikokset.....	24
6.3	Nuori sovittelun osapuolena.....	26
6.4	Sovittelun muut osalliset.....	29
6.5	Sovittelun eri muotoja.....	29
6.5.1	Koulu-sovittelu - Vertaissovittelu.....	30
6.5.2	Katusovittelu.....	31
7	SOVITTELUPROSESSI.....	33
7.1	Sovittelun aloitus.....	33
7.2	Prosessin eteneminen.....	34
7.3	Prosessin päätös.....	35
7.3.1	Sopimuksen laadinta.....	36
7.3.2	Sopimuksen seuranta.....	37
7.4	Sovittelun hyöty.....	38
7.4.1	Sovittelun merkitys oikeusprosessissa.....	40
7.4.2	Sovittelu verrattuna tuomioistuinkäsittelyyn.....	43
8	TILASTOJA.....	45
8.1	Sovitteluun tulleista aloitteista nuorten osuus laski.....	45
8.2	Nuoret tekevät eniten rikoksia 15-17 vuotiaina myös Satakunnassa.....	46
9	POHDINTA.....	52
9.1	Nuoret kokeilevat annettuja rajoja.....	52

9.2	Sovittelua tehdään monessa muodossa	53
9.3	Sovittelun arvoa ei pidä vähätellä	54
9.4	Sovittelu on hyödyllistä kaikista näkökulmista	55

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Sovittelutoiminnan ehdoton pääperiaate on ollut ihmisten kohtaaminen ja sovinnon etsiminen. Nykypäivänä ei voida kuitenkaan kieltää toiminnasta saatavaa taloudellista hyötynäkökulmaa. Sovittelun ansiosta yhteiskunnalta ja etenkin kansalaisilta säästyy paljon rahaa, aikaa ja vaivaa. Kun kyseessä on nuori rötöstelijä, vaakakupissa painaa myös se, että saadaan nuoren rikoskierre katkaistua ja estetään tulevaisuuden laitospöytä. Tästä syystä sovittelu lasten ja nuorten rikoksissa on erityisen tärkeää. (Ojanne 2017, 9.)

Työni teoreettinen osuus koostuu katsauksesta sovittelun historiaan sekä nykytilanteeseen nuorten rikollisuudesta ja sovittelusta. Kerron myös yleisesti sovitteluprosessista ja sen synnystä sekä hieman yksityiskohtaisemmin nuorten sovittelusta, millaisia nuoret ovat sovittelutilanteissa ja mitä muita sovittelussa on mukana. Olen valinnut tarkempaan analyysiin yhden maakunnan, Satakunnan, ja tarkastellut tämän maakunnan lukuja. Alueen valintaan vaikutti se, että työni toimeksiantajana toimii Satakunnan oikeusaputoimisto sekä se, että itse vaikutan kyseisellä alueella. Haastateltavat valitsin tästä johtuen myös Satakunnassa toimivista viranomaisista, jotka ovat jotenkin sidoksissa sovittelutoimintaan. Haastateltaviksi valikoitui kaksi tutkinnanjohtajaa, sovittelun ohjaaja, syyttäjä sekä kärjänotaari.

Tarkoitukseni on luoda peruskatsaus sovitteluprosessiin erityisesti lasten ja nuorten kannalta, mutta myös yleisesti ja lisäksi tarkastella nuorten rikollisuutta. Tavoitteikseni asetin laadullisen tiedon keräämisen ja siitä tärkeimmän tiedon saamisen, jota pystyn myös itse hyödyntämään tulevaisuudessa. Tämän lisäksi toivon, että työni lukijat saisivat työstäni yhtä paljon irti kuin itse sitä kirjoittaessani sain, oppisivat uutta tai lisäisivät aiempaa tietämystään. Toiveenani on, että työni veisi nuorten sovittelusta ja rikollisuudesta tietoa eteenpäin ja toisi sovittelutoimintaa tunnetummaksi.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT

Opinnäytetyölleni asetin seuraavat tutkimuskysymykset, joihin pyrin työni edetessä vastaamaan:

1. Miten sovittelu on saanut alkunsa?
2. Mitä rikoksia nuoret yleensä tekevät?
3. Miten nuorten sovittelu toimii ja kenelle se sopii?
4. Millainen sovitteluprosessi on?
5. Miten sovittelu on näkyvissä Satakunnassa?

Työni kuuluu juridiikan alaan, joten tärkeimpinä lähteinä tutkimuksessani olen käyttänyt Flinckin Rakennamme sovintoa: opas rikosten ja riitojen sovitteluun –teosta ja Lakia rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Lisäksi olen käyttänyt hallituksen esitöitä, THL:n tekemiä julkaisuja ja tilastoja sekä muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Merkittävimpinä lähteinäni pidän myös haastatteluja, joista sain tärkeää kokemuspohjaa työlleni.

Tutkimusmenetelminä olen käyttänyt kvalitatiivista sekä oikeusdogmaattista tutkimusta. Kvalitatiivisessa menetelmässä pyritään tutkimaan asia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja totuuden mukaisesti. Tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää. (Hirsijärvi, Remes & Sajamaa 2007, 161.) Oikeusdogmatiikka eli lainoppi käsittelee suurimman osan oikeustieteellisistä tutkimuksista. Sen keskeisimpänä tehtävänä on selvittää käsiteltävän ongelman voimassa olevan lainsäädännön sisältöä. Oikeusjärjestykseen kuuluva lainoppi on sääntöjen tulkintaa ja selvittämistä, joka perustuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Lainopin avulla pyritään saamaan vastaus siihen, miten oikeusjärjestyksen mukaan todellisissa tilanteissa tulisi toimia. (Husa, Mutanen & Pohjalainen 2008, 19-22.) Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina ja lisäksi valitsin teemahaastattelun, sillä siinä haastattelun teema on tiedossa ja muutama apukysymys laadittu tukemaan käytävää keskustelua (Hirsijärvi jne. 2007, 200-206).

3 KÄSITTEITÄ

Tässä luvussa selvitän muutamia käsitteitä, joita työssäni esiintyy. Ikäryhmiin liittyvät ikäraajat vaihtelevat jonkin verran eri laeissa ja teksteissä, joten selvitän käsitteet lapsi, nuori, täysi-ikäinen, nuori rikoksentekijä ja huoltaja. Rikos- ja sovintoprosessiin liittyy käsitteitä kuten asianomistajarikos, virallisen syytteen alainen rikos, konflikti, riita, rikos, rikos oikeudellinen vastuu, vahingonkorvaus velvollisuus ja restoratiivinen oikeus, joiden tarkoitus on hyvä ymmärtää työtä lukiessa.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista on määritellyt, että kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia (Unicef: YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1 artikla, 7). Sovittelussa ja rikosoikeudessa ikärajaa on rajattu niin, että lapsia ovat alle 15 -vuotiaat ja nuorista puhutaan, kun kyseessä on 15–21 -vuotias (Laki nuoren rikoksen tehneen tilanteen selvittämisestä 633/2010, 2 §; Flinck 2013, 125).

Täysi-ikäiseksi ja samalla oikeudellisesti täysivaltaiseksi tulee, kun täyttää 18 vuotta (Laki holhoustoimesta 442/1999, 2 §).

Nuori rikoksentekijä on henkilö, joka on rikoksen tekohetkellä ollut vähintään 15-vuotias, mutta ei vielä 21-vuotias (Laki nuoren rikoksen tehneen tilanteen selvittämisestä 2 §).

Huoltajalla tarkoitetaan lapsen vanhempia tai muita henkilöitä, keille lapsen huolto on uskottu. Lapsen vanhemmilla tai muulla huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Heidän tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys sekä hyvinvointi, siten kuin muualla laissa on säädetty. Lapsen huoltajuus päättyy, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi eli täyttää 18-vuotta tai solmii sitä ennen avioliiton. (Lastensuojelulaki 417/2007, 2 § & Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 3-4 §.)

Asianomistajarikoksella (myöhemmin ao-rikos) tarkoitetaan sitä, että poliisi voi ottaa asian tutkittavaksi vain, mikäli asianomistaja on ilmoittanut poliisille tai syyttäjälle vaativansa asiassa rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa kesken esitutkinnan, poliisi lopettaa tutkinnan. Syyttäjä saa nostaa syytteen vain, jos

asianomistaja sitä pyytää. Esimerkkeinä ao-rikoksesta: vahingonteko, näpistys ja kunnianloukkaus. (HE 94/1993.)

Virallisen syytteen alainen rikos (myöhemmin vs-rikos) on sellainen rikos, joissa syyttäjällä on oikeus ja velvollisuus nostaa omasta aloitteestaan syyte, vaikkei asianomistaja olisi asiassa vaatinut rangaistusta. Esimerkiksi pahoinpitely, kavallus, varkaus, ryöstö ja petos ovat tällaisia vs-rikoksia. (HE 94/1993.)

Konfliktilla tarkoitetaan usein kiistaa, selkkausta tai ristiriitaa, joka on syntynyt kahden tai useamman osapuolen välillä. Konflikteja voi syntyä monilla eri tasoilla. Esimerkiksi niitä voi syntyä yksilöiden ja yhteiskunnan tasoilla sekä kansallisella, kansainvälisellä ja globaaleilla tasoilla. Konflikti voi koskea rakenteita, intressejä ja arvoja. Sovittelussa ratkomalla konflikteja voidaan estää niiden kehitys väkivaltaisiin tai rikollisiin tekoihin. (Ervasti 2013, 1-3.)

Riidalla tarkoitetaan esimerkiksi erimielisyyttä, kinaa, kiistaa, kahnasta tai selkkausta. Riidat nähdään yksittäisinä episodeina pitkäkestoisissa konflikteissa ja ne liittyvät yleisimmin yksilö- tai pienryhmätasoihin. Riita eroaa konfliktista siten, että riidassa on kysymys neuvoteltavissa olevista intresseistä. (Ervasti 2013, 3-4.)

Rikos on inhimillinen teko, josta on laissa säädetty rangaistus. Rikokset on määritelty rikoslaissa. (Tapani & Tolvanen 2013, 13.)

Rikos-oikeudellinen vastuu alkaa Suomessa, kun täyttää 15 vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että voidaan tuomita sakkoihin, yhdyskuntapalveluun, nuorisorangaistukseen tai vankeuteen. (Heinonen, Koskinen, Lappi-Seppälä, Majanen, Nuotio, Nuutila & Rautio 1999, 86.)

Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy sille, joka tahallisesti tai tuottamuksellisesti on aiheuttanut toiselle vahinkoa. Mikäli aiheuttaja on alaikäinen, on hän velvollinen korvaamaan sellaisen määrän, mikä on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan sekä vahingon kärsineen varallisuusoloihin ja muihin olosuhteisiin katsoen harkittu kohtuulliseksi. (Vahingonkorvauslaki 412/1974, 2 luku 1-2 §.)

Restoratiivista oikeutta voidaan kutsua korjaavaksi oikeudeksi, joka on luovaa ongelmanratkaisua sekä rauhanomaista, humaania ja keskustelevaa yhteisöllistä oikeutta, jossa otetaan ihmissuhteet ja tunteet huomioon. Menettely pyrkii palauttamaan rikoksen osapuolten väliseksi ongelmaksi virallisesta seuraamusjärjestelmästä. Ratkaisussa he kaikki, joita on koskettanut riita, rikos tai konflikti, kohtaavat toisensa ulkopuolisen sovittelijan avustuksella ja keskustelevat tapahtuneesta, sen seurauksista ja siitä, miten asian kanssa toimitaan. (Virolainen & Pölönen 2003, 417.)

4 SOVITTELUN ALKUTAIVAL

Sovittelutoimintaa on tehty jo kauan. Tässä kappaleessa perehdytään lyhyesti sovittelun syntyyn – miten se sai alkunsa niin maailmalla, Euroopassa kuin Suomessakin. Ensimmäisinä maina Euroopassa sovittelun aloittivat Norja ja Suomi. Suomessa kokeilu lähti Vantaalta ”Sovitaan-projektista”. Sovittelulla oli tarkoitus jo kokeiluvaiheessa puuttua nimenomaan nuorten ei-toivottuun käytökseen. Ennen sovittelulain voimaantuloa 2006, sovittelumenetelmät vaihtelivat paikkakunnasta riippuen.

4.1 Sovittelun historia

Ihmiskunnassamme on aina soviteltu. Jos katsotaan pitkälle ajassa taaksepäin, tutkijat ovat huomanneet, että jo aikojen alussa eri heimot ovat sovitelleet heimon sisällä vallinneita riitoja sekä ulkoisia riitoja muiden heimojen kesken. Ulkoisesta sovittelusta esimerkkinä Etelä-Amerikassa 1600-luvulla Yao-kylän jäsenet toimivat sovittelijoina estäessään caribien ja aricouresien välisen verenvuodatuksen. Yaoit toimivat puolueettomasti riidan välissä, sillä heillä oli molempiin hyvät välit. He onnistuivat sovittelussa niin hyvin, että caribit laskivat aseensa ja ryntäsivät halaamaan aricouresseja. Palkkioksi riidan lopettamisesta yaot kestitsivät sovintoon päässeitä heimoja omassa kylässään kahdeksan päivää. Sisäisistä riidoista voidaan esimerkkinä mainita Brasilian Ylä-Xingun yhteisössä vallinneet toimintatavat. Heidän tavoitteinaan oli ehkäistä väkivaltaa, joten he ratkoivat kiistoja seuraavasti: ihminen purki vihansa pitämällä julkisesti palopuheen taikka painimalla toisen osapuolen kanssa. Heimon miehet uskoivat, että terve kilpailuhenkinen ja väkivallaton painiottelu jäähdyttäisi vihamieliset tunteet. (Douglas 2012.)

Sovittelun ratkaisusta voidaan kertoa kolmantena esimerkkinä uskomus siihen, että korvauksen maksaminen palauttaisi tasapainon, kuten Kalifornian Karok-alkuperäiskansa mielsi. Murhasta tai rikoksesta saattoi selvitä ilman, että leimattiin rikolliseksi. Tekijä kuitenkin joutui kirjaimellisesti ”tilille” eli hän joutui maksamaan pahoista teoistaan. Hän maksoi hyvitystä arvoesineillä, kuten simpukankuorilla. Psykologinen perusta maksuhyvitykselle oli tilanteen nollaus eli taseus, vääryyden oikaisu sekä tasapainon palauttaminen. (Douglas 2012.)

Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1970-luvulla syntyi mahdollisuus perustaa virallinen sovitteluorganisaatio. Tuolloin tarvetta vaihtoehtoiselle menettelylle perusteltiin tuomioistuinten jutturuuhkilla, korkeilla kustannuksilla, rikollisuuden lisääntymisellä sekä kapasiteettien rajallisuudella. Suomessa taas vaihtoehtoinen tapa käsitellä rikos- ja riita-asioita alkoi herättää keskustelua 1980-luvun alussa. (Järvinen 1993, 31.)

4.2 Sovittelun alkutaival Euroopassa

Nykyaikainen sovittelun kehitys alkoi kokeiluluontoisilla hankkeilla. Euroopassa restoratiivisen oikeuden kehitys alkoi 1980-luvulla ja jatkoi kehitystään 1990-luvulla. Toiminnan aloitti ensimmäisenä Norja, jossa sovittelu kohdistui aluksi vain nuoriin. Seuraavaksi aloitti Suomi vuonna 1983. Perässä tulivat Itävalta, Englanti ja Wales vuonna 1985. Samoihin aikoihin aloitti myös Saksa, jossa toiminta laajeni hyvin pian eri osavaltioihin. Etupäässä restoratiivisen oikeuden periaatteita on sovellettu sovitteluissa. Toiminta oli aluksi vaatimatonta ja sovitteluun ohjautuikin vain vähäisiä määriä rikosasioita, jotka olivat yleensä lieviä nuorten tekemiä rikoksia. Belgiassa, Itävallassa ja Suomessa käynnistettiin tutkimusprojekteja, joissa tutkittiin sovittelutoiminnan leviämistä ja sen laadun parantamista. (Kinnunen 2012.)

Uusi vaihe sovittelutoiminnan kehityksessä käynnistyi 1990-luvulla, kun lainsäädännöllinen kehitys johti toiminnan laajenemiseen mm. Ranskassa, Saksassa ja Itävallassa. Suomeen rahoitus saatiin valtion kassasta ja rikosasioiden sovittelua koskeva lainsäädäntö astui voimaan vuonna 2006. Jo vuoteen 2008 mennessä useimmissa Euroopan maissa oli jonkinlainen lainsäädäntö koskien restoratiivista oikeutta. (Kinnunen 2012.)

Lainsäädäntö vaihtelee eri maissa sen mukaan, kuinka laajasti oikeutta halutaan toteuttaa. Osassa Euroopan maista, kuten Suomessa, lainsäädännön voidaan sanoa olevan edellyttävää, joka tarkoittaa sitä, että syyttäjällä on velvollisuus harkita mahdollisuutta tapauksen ohjaamisesta sovitteluun tai muuhun restoratiivisen oikeuden alaiseen toimintaan. Tämän tyyppisiä toimia edellytetään varsinkin silloin harkittavaksi, kun rikoksentehtäjä on nuori. (Kinnunen 2012.)

4.3 Sovittelutoiminta Suomessa

Suomessa sovittelu alkoi vuonna 1983 Länsi-Vantaalla Suomen Akatemian ”Sovitaan-projektin” kokeiluna, joka oli suunnattu nuorille rikoksentekeijöille. Ensimmäinen peruskoulutus vapaaehtoisille sovittelijoille pidettiin saman vuoden syksyllä ja ensimmäiset sovittelut pidettiin jo vuoden 1984 tammikuussa. Suomen Akatemia myönsi projektille kahden vuoden rahoituksen, joka päättyi vuonna 1985. Sovittelusta saadut kokemukset olivat kuitenkin hyvin positiivisia, joiden ansiosta ”Sovitaan-projektia” päätettiin jatkaa Vantaan kaupungin sosiaalitoimen alaisuudessa. Pian sovittelukokeilut käynnistyivät muissakin suurissa kaupungeissa ja niistä muotoutui kaupunkien ylläpitämiä työmuotoja. (Ojanne 2017, 6-10.)

Jo parin toimintavuoden aikana huomattiin sovittelun hyödyllisyys ja sen tuoma arvo. Sovittelulla pystyttiin puuttumaan jo alkuvaiheessa nuoren ei-toivottuun käytökseen, varoja säästettiin ja menettely voitiin ulottaa aikuisiinkin. Yksi tärkeimmistä sovittelun alkuhenkilöistä oli vankilapastori Juhani Iivari, joka kiersi ympäri Suomea kouluttamassa vapaaehtoisia sovittelijoita sekä sovittelun työntekijöitä. Perusta kaikelle oli hyvän peruskoulutuksen saaneet vapaaehtoiset sovittelijat, jotka muodostivat omanlaatusensa yhteisön, jossa jaettiin kokemuksia ja havaintoja. Eräät järjestökin ryhtyivät tarjoamaan sovittelutoimintaa ja käynnistivät erilaisia kokeiluja. Järjestöistä merkittävimpinä oli Suomen Setlementti ry. Tässä vaiheessa järjestäjät vastasivat itse sovittelijoiden koulutuksista, toiminnan kehittamisestä ja rahoittamisesta. (Ojanne 2017, 6-10.)

Suomessa alkanut lama 1990-luvun alussa oli kaataa sovittelutoiminnan. Suurimmat kaupungit pystyivät laman aikana jatkamaan, mutta pienet paikkakunnat joutuivat ajamaan sovittelutoiminnan alas. Sovittelutoiminta oli ensimmäiset vuodet erilaista kunnasta riippuen; toisilla oli tilat toimintaan, toiset taas sovittelivat missä milloinkin, vaikka auton penkeillä. Erilaisuuden aika kesti kymmenen vuotta, jonka aikana saatiin kerättyä hyviä kokemuksia ja alettiin pohtia sovittelutoiminnan säätelystä lailla. (Ojanne 2017, 6-10.)

Vuonna 2005 säädettiin rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelulaki joka astui voimaan 1.6.2006. Laki toi mukanaan monia muutoksia: sovittelutoimistoilla tuli olla tie-

tyt peruskriteerit täyttävät vastuuhenkilöt ja sovitteluohjaajat sekä kaikkialla Suomessa tuli olla sovittelupalvelu saatavilla. Mikäli sovittelun edellytykset täytyivät, tuli kaikilla olla yhdenvertainen mahdollisuus saada sovittelua. (Ojanne 2017, 6-10.) Nykyään sovittelu on lailla säädeltyä, vapaaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa, mikä nojaa ihmis- ja perusoikeuksiin sekä restoratiivisen oikeuden arvoihin ja periaatteisiin (HE 329/2014, 3). Kokeneet sovittelijat kertovat, että lain astuttua voimaan sopimukset, käytännöt ja resurssit yhdenmukaistuivat – voisi jopa kuvailla, että siirryttiin ”ammattimaisempaan” toimintaan. Toinen merkittävä asia oli, että voitiin ruveta sanomaan sovitteluun osallistuvalla toiminnan perustuvan lakiin. Yleinen tietämys sovittelusta on melko heikkoa, sillä suurin osa ihmisistä tutustuu siihen vasta kun asia osuu omalle kohdalle. Lain astuttua voimaan säädettiin myös valtakunnallinen järjestämisvastuu lääninhallituksille, joista myöhemmin tuli aluehallintovirastoja (AVI). Toiminnan valtakunnallisesta johdosta, ohjauksesta ja valvonnan vastuu oli kuitenkin Sosiaali- ja terveysministeriöllä. Tämän jälkeen sosiaali- ja terveysalan seuranta, arviointi, yhteistyön edistäminen sekä linjausten tekeminen siirtyi Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen (STAKES), joka yhdistyi vuonna 2010 Kansanterveyslaitoksen kanssa, jolloin niistä tuli Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Vuonna 2015 lakia muutettiin niin, että myös järjestämisvastuu siirtyi AVI:lta THL:lle vuoden 2016 alusta lähtien. (Ojanne 2017, 6-10.)

Tunnetuimpana suomalaisena sovittelijana voidaan pitää presidentti Martti Ahtisaarta. Hän on toiminut melkein koko työuransa kansainvälisissä tehtävissä ja toimittanut työtään rauhanneuvottelijan. Ahtisaari sai tunnustusta työstään vuonna 2008, kun hänelle myönnettiin Nobelin rauhan palkinto, jonka perusteluissa korostettiin hänen pitkään kestänyttä työtä rauhan ja sovinnon puolesta. (Flinck 2013, 15; CMI www-sivut 2017.)

Suomessa sovittelutoimintaa on tehty 22 vuotta ja 11 vuotta sitä on ollut ohjaamassa laki. Voidaan todeta, että se on muodostunut kiinteäksi ja pysyväksi osaksi yhteiskunnan toimintaa. Ojanne kuvaa sovittelun käyttövoimaksi tavallisista kansalaisista kumpuavan halun rakentaa omaa yhteisöään sovinnollisuuden ja sovun hengessä. Kolmeksi tukipilariksi on määritelty luottamuksellisuus, kunnioittaminen sekä oikeudenmukaisuus. ”Eräänlainen kolmen ”ässän” suora: sovimme, sovimme, sovimme.” (Ojanne 2017, 10.) Tavanomaisen sovittelun rinnalle on ajan kuluessa kehittynyt myös erilaisia muotoja toteuttaa sovittelua, kuten esimerkiksi vertaissovittelu (jäljempänä

VERSO) ja katusovittelu. VERSO:a voidaan kutsua myös koulusovitteluksi, sillä se tapahtuu kouluissa ja katusovittelussa taas puututaan nuorten toimintaan kadulla. Molempien ajatuksena on saada asiat nopeasti sovitteluun ja käsitellyiksi. Näistä lisää jäljempänä. (Suomen sovittelufoorumin (SSF) [www-sivut 2017](#); Aseman Lapset ry:n [www-sivut 2017](#).)

5 NUORTEN RIKOLLISUUS

Seuraavaksi käsittelemme nuorten rikollisuutta. Ensimmäiseksi selvitetään keskeisimpiä ikärajoja, joilla on laillisessa mielessä merkitystä, eli 15, 18 ja 21 vuoden iät. On huomiota herättävää, että nuoret rikoksenteijät eivät välttämättä tiedä, että vähäpätöinen teko voikin täyttää rikostunnusmerkistön eli olla rangaistavaa. Rikoksen tekijät jaetaan kriminologiassa kahteen ryhmään: niihin joiden rikoskäyttäytyminen rajoittuu nuoruusikään ja heihin joilla se jatkuu aikuisiälläkin. Tilastojen perusteella rikosaktiivisin vaihe on 15–20 vuoden iässä. Yleisimpiä rikoksia, joita nuoret tekevät ovat vahingonteot, varkaudet sekä rattijuopumukset. Sosiaalisen median ja internetin käytön kasvaessa on lähtenyt kasvuun sitä kautta tapahtuvat rikokset. Rikokset, joihin nuoret ajautuvat liittyvät suurimmilta osin vapaa-ajan viettoon sekä alkoholinkäyttöön. Rikollisuus nuorten keskuudessa on kuitenkin vähentynyt melkein samassa suhteessa kuin alkoholin käyttö on vähentynyt.

5.1 Rikosoikeudelliset ikäraajat

Tarkasteltaessa nuorten rikollisuutta oikeudellisesta ja tilastollisesta näkökulmasta keskeisimmiksi ikärajoiksi nousevat 15, 18 sekä 21 vuoden iät. Lapsen täyttäessä 15 vuotta alkaa rikosoikeudellinen vastuu. Alle 15 -vuotiaan tekemät rikokset jäävät rangaistamatta, mutta lapsella on kuitenkin korvausvelvollisuus. Hän joutuu korvaamaan aiheuttamansa vahingot ja voi osallistua sovitteluun. Alaikäisen tekemä rikos voi antaa syyntekijän lastensuojelulain mukaisiin toimiin ryhtymiselle. Ensisijaiseen toimintaan kuuluvat avohuollon tukitoimet ja ihan viimeisenä toimenä huostaanotto. (Flinck 2016, 127; Näsi & Tanskanen 2017, 201-202.) Esitutkinta tulee toimittaa kiireellisesti, kun rikoksesta epäilty on alle 18 vuotta. Alle 15-vuotiaasta ei normaalisti tehdä esitutkintaa, mutta se voidaan tehdä, kun selvitetään, onko nuori ollut osallinen rikolliseen tekoon. Tällaisia selvitettäviä asioita on, kun asianomistaja on pyytänyt asian tutkintaa, jotta saisi teolla menetetyn omaisuuden takaisin tai vahingonkorvauksia, lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun vaikuttavan selvittämistarpeen takia. (Esitutkintalaki 805/2011, 3 luku 5, 11 §.)

Ikäryhmät on jaettu nimityksiin, jotka vaihtelevat eri lakien kesken. Rikosoikeuden sekä kirjallisuuden nimitykset jakaantuvat niin, että rikosentekohetkellä nuoreksi rikosentekijäksi kutsutaan 15–20 -vuotiasta. Alle 15-vuotiaita kutsutaan lapsiksi ja 15–17 -vuotiaita kutsutaan nuoriksi henkilöiksi. (Näsi & Tanskanen 2017, 201-202.) Lastensuojelulaki kuitenkin määrittelee, että kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia ja 18–21 -vuotiaat nuoria (Lastensuojelulaki 6 §).

5.2 Nuoret rikosentekijät

Lasten ja nuorten käsitykset rikollisesta toiminnasta ovat vielä kehittymättömiä ja median luomat mielikuvat saattavat hämärtää rajoja vielä entisestään. Nuorille ei ole aina selvää, että vähäpätöiseltä tuntuvat teot voivatkin tosiasiaassa täyttää jonkin rikosnormiston tunnuspiirteet. Esimerkiksi sopimaton kielenkäyttö saattaa olla kunnianloukkaus, töniminen sekä kiinnikäyminen saattavat olla lieviä pahoinpitelyjä ja aiheuttaa toiselle vamman tai kaupasta maksamatta otettu tavara on näpistys. (Flinck 2013, 126-127.)

Nuoret rikosentekijät jaetaan kriminologiassa usein kahteen ryhmään: niihin, joiden rikoskäyttäytyminen rajoittuu nuoruusikään sekä niihin, joilla se ei lopu ikinä vaan jatkuu aikuisiällä. (Flinck 2013, 127). Salmi on kirjoittanut, että nuoruus on aktiivista aikaa rikosten tekemiselle ja sitä voidaan pitää yhtenä nuoruuteen kuuluvana kokeiluvaiheena. Ensimmäiseen tyyppiin kuuluu, että rikoksien tekeminen aloitetaan murrosiän tienoilla ja lopetetaan varhaisaikuisuudessa. Kun nuori varttuu aikuiseksi rikosten tekeminen ei enää tunnu niin hohdokkaalta eikä siten enää kiinnostaa. (Salmi 2015.)

Melko harvinaista on koko elämän jatkuva rikoskäyttäytyminen. Kuitenkin näiden nuorten rikoskäyttäytyminen on ennustettavissa jo aikaisessa vaiheessa. Lapsena havaittu ongelmakäyttäytyminen, esimerkiksi lapsen aggressiivisuus ja vaikeudet erilaisissa sosiaalisissa kanssakäymisissä, voivat antaa viitteitä tulevaisuudessa tapahtuvaan rikoskäyttäytymiseen. (Salmi 2015.) Rikosten tekemisen ennustettavuutta on tutkittu vuosien ajan ja on saatu selville, että taustalta löytyy usein rikkinäinen perhe, käytösongelmia, yliaktiivisuutta sekä yhtenä vaikuttajana on myös huomattu olevan vanhempien matala koulutustaso (Flinck 2013, 126-127).

Kun rikosten tekeminen on aloitettu nuoruusiässä ja niiden tekeminen vain jatkuu ja vakavoituu varhaisaikuisuuden aikana, niin viimeistään näihin aikoihin joudutaan myös tekemisiin rikosoikeusjärjestelmän kanssa. Rikosten uhreiksi joutuvat muita useammin myös paljon rikoksia tekevät nuoret, koska uhriksi joutumisen ja rikosten tekeminen ovat sidoksissa toisiinsa. Nuoriin kohdistuvissa rikoksissa tekijänä on useimmiten toinen nuori. (Salmi 2015.)

Poliisin tilastoista selviää, että kaikkein rikosaktiivisin elämänvaihe osuu ikäryhmään 15–20 -vuotiaat. Tarkasteltaessa kokonaisuutta alle 15-vuotiaiden sekä yli 20-vuotiaiden tekemissä rikoksissa, ikäryhmän kokoihin suhteutettuna, on selvästi alhaisempi kuin 15–20 -vuotiaiden. On myös saatu selville, että alle 17-vuotiaat tekevät huomionarvoisesti enemmän varkausrikoksia kuin väkivaltarikoksia taikka vahingontekoja. Tilastoista puuttuu kuitenkin ns. piilorikollisuus, jolla tarkoitetaan niitä rikoksia, jotka eivät tule ikinä viranomaisten tietoon. Usein mitä lievempi rikos on, sitä harvemmin siitä ilmoitetaan poliisille. (Näsi & Tanskanen 2016, 202-209; Salmi 2015.)

5.3 Nuorten tekemät rikokset

Nuoruvaiheessa aloitetut rikokset ovat suhteellisen lieviä (Salmi 2015). Poliisin tietoon tulleita yleisimpiä nuorten tekemiä rikoksia ovat vahingonteot, varkaudet, rattijuopumukset sekä kulkuneuvon kuljettamiset oikeudetta. Sosiaalisen median kasvassa, viestipalveluissa tapahtuvat rikokset ovat lisääntyneet. (Flinck 2016.)

Taulukosta 1 nähdään, että rikokset, joita nuoret tekevät useimmiten, ovat alkoholirikoksia ja -rikkomuksia (65 %). Näiden lisäksi useimmiten nuori on rikoksen tekijänä vahingonteoissa (22 %), luvattomissa käytöissä (21 %), väärän henkilöllisyyden antamisissa (20 %), ryöstöissä (20 %) sekä moottorikulkuneuvon käyttövarkauksissa (17 %) ja varkauksissa (13 %). Nämä rikokset liittyvät usein vapaa-ajanviettoon, alkoholiin sekä ikärajoja säänteleviin säännöksiin. Suunnitelmallisuutta edellyttäviin rikoksiin, kuten kavalluksiin (3 %) sekä petoksiin (3 %), nuoria syyllistyy harvoin. (Näsi & Tanskanen 2017, 202-204.)

Taulukko 1. Alle 18-vuotiaiden osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä vuonna 2016 (Näsi & Tanskanen 2017, 203).

	Kaikki	Alle 18- vuotiaat	Alaikäisten osuus %
Alkoholirikokset ja -rikkomukset	2 936	1 914	65
Vahingontekorikokset	9 526	2 086	22
Luvattomat käytöt	656	135	21
Ryöstörikokset	1 475	299	20
Väärän henkilötiedon antaminen	976	192	20
Moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet	2 188	370	17
Varkausrikokset	53 079	6 670	13
Seksuaalirikokset	2 198	273	12
Tuhotyöt	271	33	12
Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen	5 043	566	11
Pahoinpitelyrikokset	24 783	2 411	10
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	22 055	2 038	9
Virkamiehen (väkivaltainen) vastustaminen	1 756	149	8
Kiristysrikokset	307	24	8
Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	3 589	279	8
Perätön lausuma tuomioistuimessa/ viranomaismenettelyssä	188	14	7
Rikokset oikeudenkäyttöä, viranom. ja yl.			
Järjestystä vastaan	12 786	807	6
Järjestysrikkomus	2 148	129	6
Maksuvälinepetosrikokset	1 555	87	6
Huumausainerikokset	23 081	1 065	5
Kätkemisrikokset	2 062	84	4
Väärennysrikokset	2 886	113	4
Tapon, murhan tai surman yritys	323	11	3
Kavallusrikokset	1 400	43	3
Petosrikokset	23 027	635	3
Kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle	662	18	3
Rattijuopumukset	16 778	320	2
Henkirikokset (tappo, murha, surma)	82	0	0

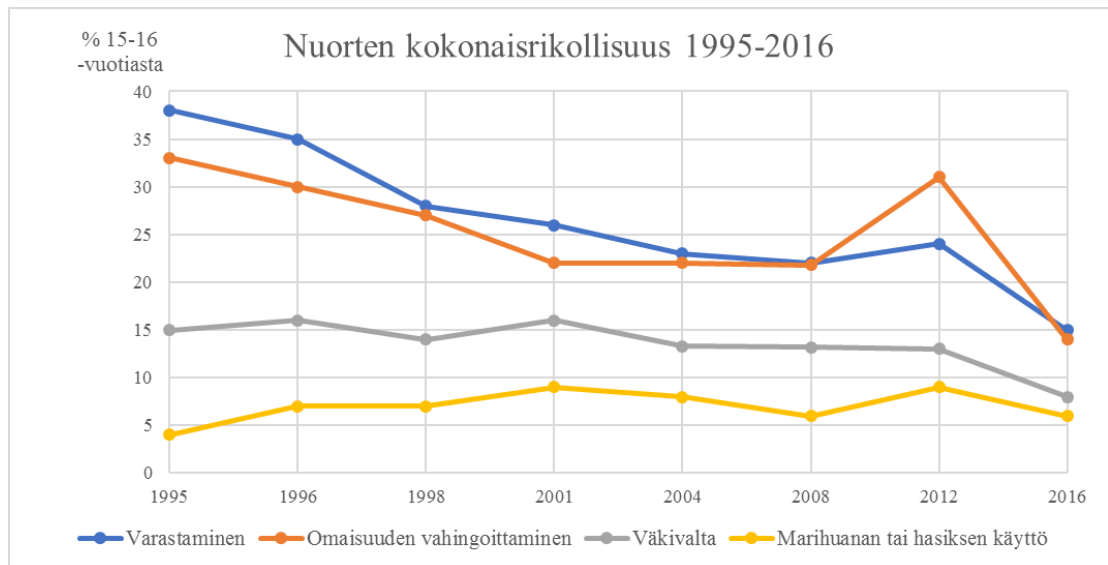
Alkoholikulttuurin muutos nuorten keskuudessa on melko suuri osasy nuorisoriikollisuuden vähenemiseen. Nuorille tehdyistä kyselyistä on saatu selville, ettei alkoholin käyttö ole enää muodissa. Sen seurauksena nuorten maleksiminen ja tietynlainen jengiytyminen kaduilla tai ostoskeskuksissa on hävinnyt lähes olemattomiin. Ennen nuoria tuli kaljakassien kanssa koko ajan vastaan ja nuorten alkoholivalvonta oli kiireistä, nykyään valvonnassa joudutaan etsimällä etsimään, että löydetään alaikäinen, jolla on hallussaan alkoholi juomia, toteaa Lounais-Suomen poliisilaitoksella kenttävalvontayksikössä työskentelevä Matti Piippola TutkaPron artikkelissa. Samassa artikkelissa

nuorisotutkimuksiin erikoistunut professori Päivi Honkatukia kertoo, että nuorten vapaa-ajanviettotavoissa tapahtuneet muutokset ovat yksi merkittävä syy rikosten vähenemiselle. Virtuaalinen maailma on nykyään iso osa nuorten elämää. Siihen ei kuulu enää perinteinen riskinotto tai rajojen kokeilu. (Ikonen 2015.)

Taulukko 2 on nuorisokyselyn perusteella laadittu tilasto nuorten kokonaisrikollisuudesta. Nuoret ovat vastanneet heille annettuihin kysymyksiin, joiden perusteella on saatu selville, että yleisesti katsottuna varastaminen, omaisuuden vahingoittaminen, väkivalta sekä huumeiden käyttö ovat laskeneet. Kuvioista 1. huomaa, että nuorten tekemät väkivallanteot pysyivät melko tasaisina 1995-2012. Vuonna 2016 tehdyssä mittauksessa väkivallan yleisyys on lähtenyt selvään laskuun. Verrattaessa vuotta 2001 vuoteen 2016 väkivallanteot ovat vähentyneet puolella. Nuorten tekemät omaisuusrikkokset, joihin kuuluvat varastaminen ja vahingonteot vähenivät 1990-luvun lopulta 2000-luvun alkupuoleen. Vuonna 2012 tehdyssä mittauksessa varastaminen oli yleistynyt. Vuoden 2016 mittauksessa kuitenkin käyrä kääntyi laskuun. Vahingonteot lasivat alkuvuosien mittauksissa, mutta pysyivät sen jälkeen vakaina melko pitkään. Vuonna 2012 tehdyssä mittauksessa tämäkin oli nousussa, mutta viimeisessä mittauksessa vahingonteot lähtivät voimakkaaseen laskuun. Huumeiden käyttö yleistyi mitausten alussa, vuonna 2012 se nousi hurjasti, kun taas vuoden 2016 mittauksissa käyttö laski vuoden 2008 tasolle. (Näsi 2016, 10-12.)

Taulukko 2. Nuorisokyselyn mukaan nuorten kokonaisrikollisuus vuosina 1995-2016. Yksikkö: prosenttiosuus 15-16 -vuotiasta (Tilastokeskus www-sivut; Näsi 2016, 10-12).

	Varastaminen	Omaisuuden vahingoittaminen	Väkivalta	Marihuanan tai hasiksen käyttö
1995	38	33	15	4
1996	35	30	16	7
1998	28	27	14	7
2001	26	22	16	9
2004	23	22	13,3	8
2008	22	21,8	13,2	6
2012	24	31	13	9
2016	15	14	8	6

Kuvio 1. Nuorisokyselyn mukaan nuorten kokonaisrikollisuus vuosina 1995-2016 (Näsi 2016, 15).

6 NUORI SOVITTELUSSA

Seuraavaksi käsitellään sovittelutoiminnan edellytyksiä, millaisia rikoksia sovittellaan sekä millainen nuori mahdollisesti on sovittelutilanteessa. Jotta sovittelutoiminta voidaan aloittaa, pitää asianosaisten antaa suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti. Jos osapuolena on alaikäinen, tulee suostumus saada myös huoltajilta. Suostumusten jälkeen sovittelutoimiston henkilökunta arvioi soveltuvatko aloitteessa kerrotut asiat sovitteluun vai ei. Sovitteluun osallistumiselle ei ole määritely suoraan laissa ikärajaa, mutta hallituksen esityötä tutkiessa käy ilmi, että sovitteluun osallistuminen vaatii sen, että osapuoli ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen sekä osapuolen kypsyyttä arvioitaessa huomioidaan ikä, kehitystaso ja olosuhteet. Haastatteluista ja kirjallisuudesta käy ilmi, että sovitteluun suositellaan rikoksia, joissa epäiltynä on nuori rikoksentekijä, lapsi, ensikertalainen tai kyseessä on asianomistajarikos. Sovittelumenetelmä toimii nuorille suunnattuna seuraamusvaihtoehtona. Tämän kappaleen lopussa kerron vielä kahdesta muusta sovittelutoiminnasta. Nykyään sovittelutoimiston tekemän sovittelun rinnalle on muodostunut erilaisia sovittelumenetelmiä, kuten koulusovittelu, joka jaetaan vertais- ja aikuisjohtoiseen sovitteluun sekä katusovittelu.

6.1 Sovittelun edellytykset

Sovittelu voidaan toteuttaa vain, jos osapuolille on kerrottu heidän oikeutensa ja asemansa sovittelussa ja näiden tietojen jälkeen ovat vielä henkilökohtaisesti sekä vapaaehtoisesti kertoneet suostuvansa sovitteluun. Osapuolilla on missä tahansa vaiheessa oikeus peruuttaa suostumuksensa. Alaikäisen henkilön ollessa osapuolena, tulee hänen antaa suostumus henkilökohtaisesti sekä tämän lisäksi edellytetään hänen huoltajansa tai muiden laillisten edustajien suostumusta. Lähtökohtana on, että sovittelualoitteen lähettävä viranomais hoitaa arvioimisen, soveltuuko rikos- tai riita-asia sovitteluun vai ei. Viimekäden arviointi kuuluu kuitenkin sovittelutoimiston tehtäviin. Sovittelutoimiston ammattihenkilöt päättävät otetaanko asia soviteltavaksi vai ei. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005, 2, 15 §.)

Ammattilainen arvioi esitutkimusmateriaalin perusteella soveltuuko asia soviteltavaksi ja on tarvittaessa yhteyksissä osapuoliin ja varmistaa, että sovittelulaissa määritellyt

edellytykset täyttyvät. Osapuolen ollessa alaikäinen sovittelun edellytykset on selvitettävä todella huolellisesti, jotta ennen sovittelua saadaan selvyys, tarvitseeko alaikäinen uhri erityistä suojaa tai edunvalvojaa. (Flinck 2013, 91-128.)

Satakunnan sovittelutoimiston sovittelun ohjaaja Mira Heimo-Mulinga kertoo, että päätöstä tehdessä siitä, sopiiko asia sovitteluun vai ei, he katsovat erityisesti sovittelulakia. Tämän lisäksi tarkastellaan, onko heillä asian hoitamisen edellyttämää riittävää asiantuntemusta, esimerkiksi suuret ja monimutkaiset kiinteistökaupat. Vaikka sovittelussa tietysti osapuolet sopivatkin keskenään eikä sovittelija päätä lopputulosta, sovittelijan on kuitenkin pystyttävä varmistamaan sopimuksen kohtuullisuus ja asianosaisten oikeusturvan toteutuminen. Lisäksi sovittelijan tehtäviin kuuluu varmistua siitä, että asiakkaan antama suostumus sovitteluun on aidosti vapaaehtoinen, eikä kyseessä ole esim. pelko, painostus, halu välttää käräjäoikeus tms. sekä varmistua, että asiakas ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. (Heimo-Mulinga 2017a.)

Hallituksen esityksessä 93/2005 käy ilmi, ettei laissa ole säädetty ikärajaa sovitteluun osallistumiselle. Alaikäisen sovitteluun osallistumista on kuitenkin rajoitettu niin, että 2 §:ssä sovittelun yleiset edellytykset kohdassa vaaditaan, että osapuolen tulee ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys. Henkilön kypsyyttä tässä suhteessa arvioitaessa, on perusteltua kiinnittää huomiota kokonaisuudessaan hänen ikäänsä, kehitystasoonsa sekä olosuhteisiin. (HE 93/2005, 16; Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2 § 1 momentti.)

Mikäli alaikäisellä on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityisen suojan tarve, ei alaikäiseen kohdistunutta rikosta oteta sovitteluun (Flinck 2013, 19). Lastensuojelulaissa on säädetty myös, että lapselle tulee määrätä edunvalvoja huoltajan sijasta, mikäli on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei pysty puolueettomasti valvomaan lapsen etua kyseisessä asiassa, määrääminen on lapsen edun turvaamiseksi tarpeen tai asian selvittämiseksi tällainen määräys on tarpeen (Lastensuojelulaki 22 §). Perusteltu syy syntyy silloin, kun voidaan arvioida objektiivisesti olettaen, että huoltajalla on ilmeinen eturistiriita tai hän joutuu lojaliteettiristiriitaan niin, että puolueettomuus vaarantuu (THL www-sivut 2017). Ilmeinen eturistiriita huoltajan ja lapsen välille syntyy,

kun huoltaja tai hänelle läheinen henkilö on epäiltynä lapsen kohdistuvasta väkival-
lasta tai kun huoltaja terveydentilansa vuoksi ei kykene puolueettomasti käyttämään
lapsen puhevaltaa (HE 252/2006, 133-135).

Lakivaliokunnan mietinnössä on listattu muutamat rikokset, joita ei missään nimessä
voida sovittaa. Tällaisia rikoksia ovat lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset sekä hy-
vin nuoriin lapsiin kohdistuneet pahoinpitelyrikokset. Perusteluna on todettu, että
näissä tapauksissa, jokaisessa vaiheessa, on pidettävä lapsen edun toteutumista erityi-
sen tarkasti silmällä. (LaVM 13/2005 vp, 6.) Heimo-Mulinga kertoo, että he tekevät
kielteisen päätöksen asian sovitteluun ottamisesta, mikäli se ei sovellu sovittelulain
mukaan sovitteluun. Erityisesti kyseeseen tulee sellaiset tilanteet, joissa lähisuhdevä-
kivaltaa on jo aiemmin sovitteluun otettujen osapuolten kanssa, tai mikäli uhrin ja epäil-
lyn suhteessa huomataan olevan sen kaltainen epätasapaino, ettei heitä voisi saada so-
vittelussa keskustelemaan tasa-arvoisina neuvottelukumppaneina tai asioissa, joissa
uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. (Heimo-Mulinga
2017a.)

6.2 Soviteltavat rikokset

Erityisen suositeltavana sovittelua pidetään silloin, kun rikoksesta epäiltynä on nuori
rikoksentekijä, lapsi, ensikertalainen tai kyseessä on asianomistajarikos. Sovitteluun
ohjautuvia tyypillisiä nuorten rikos- tai riita-asioita ovat vahingonteot, varkaudet ja
pahoinpitelyt. (Flinck 2013, 128.) Satakunnan sovittelutoimistossa sovittellaan kaikki
lain 1015/2005 mukaan soviteltavat asiat (Heimo-Mulinga 2017a). Lain mukaan so-
vitteluissa käsitellään rikoksia, joiden on arvioitu soveltuvan soviteltaviksi, huomioon
ottaen rikoksen tekotapa ja laatu, rikoksen uhrin ja epäillyn välinen suhde sekä rikok-
seen liittyvät muut asiat kokonaisuudessaan. Rikosasian sovittelu edellyttää, että
epäilty on vahvistanut tapahtumainkulun pääkohdalliset tosiseikat ja että sovittelu on
uhrin edun mukaista. Riita-asia voidaan sovittaa, mikäli sen käsittelemistä pidetään
tarkoituksenmukaisena. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1 luku
3 §.)

Lounais-Suomen poliisilaitoksen Porin poliisiaseman tutkinnanjohtaja rikosylikonstaapeli Tapio Rantasen mielestä sovittelualoite sopii kaikkein parhaiten asianomistajarikoksiin. Sovittelulla saavutetaan yhteisymmärrys ja tällöin asianomistaja usein lupaa myös vaatimuksistaan, jolloin poliisi lopettaa esitutinnan heti. Sovittelu sopii myös ihan hyvin moneen virallisen syytteenalaiseen rikokseen. Rantanen on lähettänyt sovitteluun kaikenlaisia juttuja, esimerkiksi pieniä liikennevahinkoja, pahoinpitelyjä ja eläinjuttuja, kuten sellaisen missä koira on purrut jotakuta. Usein näihin juttuihin liittyy ensisijaisesti asian käsittely ja sopiminen osapuolten kesken sekä ne korvaukset, jotka usein ovat osapuolille se riidanalaisin asia. Nuorten tekemiä rikosasioita lähtee myös Rantasen mukaan aika herkästi, mutta nykyään Porin poliisiasemalla toimii Ankkuri-poliisi, joka toimii osana Ankkuri-tiimiä ja he hoitavat suurimman osan nuorten asioista ja sen seurauksena myös vastaa niiden lähettämisestä sovitteluun. (Rantanen 2017.) Ankkurin toiminnan tarkoituksena on varhaisessa vaiheessa puuttua sekä tehdä ennalta ehkäisevää työtä lasten ja nuorten rikollisuuden saralla (Porin kaupungin www-sivut 2017). Porin poliisiaseman rikosylikonstaapeli Tapio Santaoja on samoilla linjoilla Rantasen kanssa. Hänen mukaansa periaatteessa sovittelualoitteen voi tehdä millaisissa asioissa vaan, mutta lähtökohtaisesti asianomistajarikoksissa, kuten lievä pahoinpitely, laiton uhkaus, kunnianloukkaus, viestintäsalaisuuden rikkominen, hallinnan loukkaus, lievä ja tavallinen vahingonteko yms. Tavallisissa pahoinpitelyasioissa kyseessä voi olla myös lähisuhdeväkivalta. (Santaoja 2017.)

Syyttäjä Anne Raitoharju (2017) kertoo, että hän harkitsee sovittelualoitteen tekemistä sellaisissa rikoksissa, jotka olisivat sakolla soviteltavissa sekä nuorten jutuissa ehdolliseen vankeuteen asti. Asian pitää olla suhteellisen selvä, vaikkei kaikkea olisikaan tunnustettu. Sovittelualoitetta hän ei tee moninkertaisille rikosten uusijoille. Eikä silloin, jos asianomistajana on lapsi ja epäiltynä aikuinen tai luonteeltaan sellaisissa asioissa, joissa asianomistajalla ei ole muita intressejä kuin vahingonkorvaus. Raitoharju tekee sovittelualoitteen myös silloin, kun asianomistaja sitä varta vasten pyytää. (Raitoharju 2017.)

Sovittelu toimii nuorille suunnattuna seuraamusvaihtoehtona. Nykyään kouluissakin toimii oma sovittelumenetelmä. Koululaisten välillä tapahtuvissa konflikteissa sovittelumenettelyn tuoma varhainen puuttuminen ehkäisee ongelmien kärjistymistä.

(Flinck 2016.) Kouluissa tapahtuvaan vertaissovitteluun (lisää jäljempänä) tulee soviteltaviksi tilanteita, joissa on mm. nimitelty, haukuttu, huudettu, pahoitettu mieli komentoimalla toisen ulkonäköä tai olemusta, levitelty perättömiä juoruja, lähetelty ilkeitä some-, sähköposti- tai tekstiviestejä, tönitty, tapeltu tai ärsytetty. Listasta huomaa, että kouluissa puututaan melko pieniltäkin tuntuviin asioihin. Asia ei kuitenkaan uhrin mielestä tunnu sillä hetkellä pieneltä. Kouluissa pyritään mm. edellä luetellut tilanteet ja monia muita tilanteita sovitteluun mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta vältetään tilanteiden eskaloitumiselta. Aikuisjohtoiseen koulusovitteluun ohjautuvat samantyyppiset asiat, kuitenkin useimmiten ne asiat, joissa edellä luetellut asiat toistuvat sekä tilanteet joissa on tehty ilkivaltaa. Näiden lisäksi aikuisten välisiä asioita sovittellaan aikuisjohtoisessa sovittelussa, kuten opettajan, huoltajan ja oppilaan välillä syntyneitä väärinymmärryksiä. (SSF www-sivut 2017.)

Turvallisuuspoliittisessa selonteossa on esitetty, että sovittelun käyttöä voitaisiin lisätä esitutkinnan korvaavana menettelynä tapauksissa, jotka sopivat muutenkin sovitteluun, kuten vähäiset rikokset ja rikokset joiden epäillyt ovat tiedossa. Poliisien resurssien vähentyessä painopisteet tulee miettiä tarkkaan. (Sisäministeriö 2016, 34-37.) Sovittelun lisääminen on hyvä asia, sillä nuorten ja ensikertalaisten tekemien rikosten selvittäminen on ehdottoman tärkeää, eikä niitä voi jättää tutkimatta resurssien vähentyessä (Flinck 2016).

6.3 Nuori sovittelun osapuolena

Olipa kyseessä lapsi tai nuori rikoksen tekijä, kiusattu tai kiusaaja, voi hänen olla vaikea hahmottaa, mitä on tapahtunut, mitä hänelle itselleen tai toisille hänen tekojensa takia tapahtuu. Sovitteluun ohjauksella edistetään nuoren mahdollisuutta kohdata uhri tai loukattu osapuoli, kuulla sekä tulla kuulluksi ja ennen kaikkea ottaa vastuuta teoistaan. Sovittelutoimiston kuuluu lisäksi selvittää lapsen tai nuoren tilannetta liittyen rikostapahtumaan sekä siihen johtaneisiin syihin. (Flinck 2013, 126-129.)

Sovittelu tulee pääsääntöisesti järjestää niin, että alaikäisellä on mahdollisuus saada tukea huoltajaltaan (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 18 §). Mi-

käli huomataan, että sovittelun jatkaminen on alaikäisen edun vastaista, kuuluu sovittelutoimiston oikeuksiin sekä velvollisuuksiin keskeyttää sovittelu. Myöskin osapuolet saavat keskeyttää sovittelun missä vaiheessa vain. (Flinck 2013, 129.)

Lapsen tai nuoren ollessa sovittelun osapuolena tulisi heidän saada varmuus siitä, että heidät otetaan tosissaan ja että heitä halutaan oikeasti kuulla (Flinck 2013, 130). Perustuslakikin (731/1999, 6 § 3 momentti) säättää, että ”lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.” Lapsilla ja nuorilla on oikeus olla aktiivisia ja tulla kuulluksi omilla asioissaan. Sovittelu tuleekin sovittaa niin, että se on lapsen tai nuoren ymmärryksen tasolla ja *siellä käyty* vuoropuhelu, jossa ensiarvoisen tärkeää on lapsen ja nuoren kuuleminen. Vaarana on, jos lapsi tai nuori kokee, ettei häntä kuulla, että hän vaikenee ja vetäytyy, huutaa, raivostuu tai lähtee pois tilanteesta. (Flinck 2013, 130-131.)

Mikäli uhrina ollut lapsi tai nuori ei saa tilaisuutta saada ääntänsä kuuluviin, hän ei saa tilaisuutta kertoa omasta kokemuksestaan, tarpeistaan, tavoitteistaan eikä välttämättä selviydy tapahtumista. Uhrin asemassa oleva lapsi tai nuori voi saada sovittelutilanteessa selvyuden jopa sille, miksi hän joutui rikoksen kohteeksi. Tärkeää on, että lapsi tai nuori pysyy sovittelun keskiössä, mistä aikuisten tulee pitää huoli. Mitä nuorempi henkilö on kyseessä, sitä vähemmän hänelle on kehittynyt taitoja ja keinoja kannatella itse itseään. Fyysinen koko ei merkitse aikuisuutta, vaan alaikäinen tarvitsee sovittelussa riittävän tuen aikuiselta. (Flinck 2013, 130-131.)

Lapsille ja nuorille rikosten tekeminen, niiden kohteeksi joutuminen tai riitoihin ajautuminen, voi olla hämmentävä ja tuskallinen kokemus, samoin kuin toisen osapuolen ja aikuisten kohtaaminen sovittelussa. Heidän käsitteellinen ajattelunsa ei välttämättä ole vielä niin kehittynyt, että heillä olisi taitoja pukea tapahtumia, tarpeitaan ja toiveitaan kuvainnollisiksi sanoiksi. Alaikäiset ovat herkkiä ja he koittavat suojautua ikävissä ja oudoissa tilanteissa, kuten sovittelutilanteessa uhrin ja muiden aikuisten kohtaamisessa, he voivat olla hankalia tai ärsyttäviä, he voivat valehdella tai hiljentyä kokonaan. Osapuoliin kohdistuva syyllistäminen tai paheksuminen edesauttavat edellä kuvattuihin vastareaktioihin, joten syyllistämistä pitää sovittelutilanteessa välttää. (Flinck 2013, 130-131.)

Sovittelun ohjaaja Mira Heimo-Mulinga kertoo, että edellä mainittujen lisäksi he ovat huomanneet, että riippumatta siitä, missä rikosoikeudellisessa asemassa nuori on, saatavat he sovitteluun tullessaan olla mahdollisesti jännittyneitä tai pelokkaita. Jotkut tulevat sillä mielellä, että asia saadaan hoidettua, kun taas toiset tulevat epäuskoisina. Monet nuoret ovat hyvin tietoisia oikeuksistaan ja ovat tarmokkaasti ”asiansa päällä”. Useimmat nuoret tuntevat asemastaan riippumatta jonkinlaista häpeää tapahtuneeseen ja sen käsittelyyn liittyen. Toisinaan se saattaa naamioitua esimerkiksi välinpitämättömyydeksi tai hyökkäävyydeksi. Sovittelussa on pyrkimyksenä luoda niin turvallinen ilmapiiri, että lopulta nuori uskaltaisi puhua tunteistaan, ajatuksistaan ja tarpeistaan. (Heimo-Mulinga 2017a.)

Nuorten kanssa järjestetään useimmiten ensin erillistapaamisia, joissa sovittelijat tarjoavat nuorelle mahdollisuuden purkaa tunteitaan ja saada tietoa, joko huoltajan kanssa tai ilman. Erillistapaamisissa sovittelijat myös valmistelevat nuorta tulevaan sovitteluun ja auttavat häntä asettamaan omia henkilökohtaisia tavoitteitaan sovittelulle. Nuorten sovitteluissa on pidetty huoli siitä, että aikaa varataan riittävästi niin, että asian kiireetön käsittely on mahdollista. Nuoret kohdataan kunnioittavasti ja asiallisesti, kaikille annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi ja itse osallistua oman asiansa käsittelyyn ja hoitamiseen. Asioita ei käsitellä syyllistävällä otteella eikä sormella osoittavalla auktoriteetilla, vaan sovittelun kasvatuksellinen ulottuvuus syntyy nuorten omista oivalluksista. (Heimo-Mulinga 2017.)

Sovittelijat on koulutettu restoratiivisen dialogin mahdollistamiseen. Kaikki asianosaiset saavat tilaisuuden kertoa omat näkemyksensä tapahtuneesta, sen tuomista ajatuksista ja aiheuttamista tunteista, kertoa keihin kaikkiin tapahtunut on vaikuttanut, mitä tarvitsee, jotta tilanne saadaan ratkaistua sekä miten haluaa asiaansa sopia. Kertomalla itse ja kuulemalla toisten puheenvuorot, asianosaiset usein oivaltavat, että jokaisella on oma arvokas näkökulmansa, ajatukset vaikuttavat tunteisiin ja tunteet tekoihin, ja tapahtumat koskettavat usein asianosaisten lisäksi paljon laajempaa piiriä. Asemasta riippumatta nuori saa sovittelussa kokemuksen vastuun kantamisesta sekä miten asioita voidaan hoitaa ja konflikteja käsitellä. Usein tällä on vaikutusta nuoren harkintakykyyn tulevaisuudessa. (Heimo-Mulinga 2017a.)

6.4 Sovittelun muut osalliset

Lapsella ja nuorella on luontaisesti erityisen tuen ja suojan tarve, myöskin sovittelu tilanteessa on hän sitten tekijä tai uhri. Siksi alle 18-vuotiailla tulee olla huoltaja mukana sovittelutilanteessa. (Flinck 2013, 126-132.)

Kun oma lapsi joutuu rikoksen uhriksi, epäillyksi tai konfliktitilanteeseen, voivat huoltajat kokea avuttomuuden ja voimattomuuden tunteita ja tarvitsevat tällöin itse tukea (Flinck 2013, 126-127). Heimo-Mulinga toteaa haastattelussa, että ”Vaikka nuoret ovat omien sovittelujensa aktiivisia toimijoita, myös huoltajilla on yleensä runsaasti tunteita ja ajatuksia. Huoltajillekin annetaan tilaa tulla kuulluksi” (Heimo-Mulinga 2017a). Sovittelupalvelut on tarkoitettu tukemaan myös huoltajia. Lastensuojeluasiakkuustilanteissa sovittelutoimiston ammattilainen arvioi, onko lapsen edun mukaista, että lapsen asioista vastaava vastuusosiaalityöntekijä tai sijaishuollon työntekijä on mukana sovitteluneuvotteluissa nuoren tukihenkilönä. Lapselle ja nuorelle annetaan myös mahdollisuus pyytää hänelle tärkeitä henkilöt tukihenkilöiksi mukaan sovitteluun. (Flinck 2013, 126-132.)

Sovittelijan on huolehdittava, että huoltaja kohtelee huolehdittavaansa asiallisesti väheksymättä häntä tai vähättelemättä hänen tekojaan. Vaarana sovitteluneuvottelussa, jossa on huoltajia ja muita aikuisia mukana on, että aikuiset alkavat puhua lapsen tai nuoren puolesta ja nuori jää kuuntelijan rooliin. Vapaaehtoisen sovittelijan tulee ohjeistaa aikuisia, etteivät he ”varasta” rikosta nuorelta ja ota paikkaa sovittelun keskiössä tuomalla esiin omat ajatuksensa, tarpeensa sekä mielipiteensä. (Flinck 2013, 131-132.)

6.5 Sovittelun eri muotoja

Sovittelua on viety pidemmälle ja nykyään nuorten keskuudessa sovitellaan monissa tilanteissa. On tärkeää, että sovittelulla pystytään puuttumaan nopeasti nuoren toimintaan ja täten ennaltaehkäisemään seuraavia rötöksiä. Olen päättänyt esitellä tarkemmin vielä kaksi sovittelumuotoa, koulu- ja katusovittelun, joissa sovittelua tehdään ennen

kuin nuoren tekemät asiat täyttävät rikosnormiston tunnusmerkit ja he joutuvat virkavallan kanssa tekemisiin.

6.5.1 Koulusovittelu - Vertaissovittelu

Koulusovittelukäsitettä pidetään yläkäsitteenä kaikille asioille, joita sovotellaan oppilaitoksissa. Sovittelut jaetaan kahteen ryhmään: Vertaissovitteluun sekä aikuisjohtoiseen sovitteluun. Toiminta pohjaa vahvasti restoratiivisen oikeuden teoriaan sekä arvoihin. Lähtökohtana konfliktille on silloin osapuolten osallisuus ja arvostus asiantuntijoina omaan tilanteeseen, joissa vain sovitteluprosessiin koulutetut tukevat ja auttavat osapuolia itse löytämään ratkaisu tapahtuneelle asialle. (SSF www-sivut 2017.)

Vertaissovittelua käytetään kouluissa erityisesti ikätovereiden välisissä ristiriitojen selvittämisissä. Menetelmä ei ole tuore, vaan sitä on kehitetty Pohjois-Amerikassa ja Euroopassakin 1970-luvulta lähtien. Suomalaisiin kouluihin alettiin levittää vertaissovittelua 1990-luvun lopulla, ensin Suomen Punaisen Ristin toimesta. Myöhemmin Sovittelufoorumi ry on muiden toimijoiden kanssa järjestänyt useita erilaisia koulutuksia, joiden ansiosta sovittelutoiminta oli saatu alkamaan noin 200 koulussa ympäri Suomea ennen vuoden 2007 loppua. (Reijonen & Strandén-Mahlamäki 2008, 95.)

Vertaissovittelu on yksinkertainen menetelmä, jossa on selkeä kaava. Sen mukaan sovittelijoiksi koulutetut vanhemmat opiskelijat auttavat ristiriitatilanteessa osapuolia löytämään ratkaisun. Toiminta toteuttaa perusopetuksen opetussuunnitelmassa olevaa näkemystä siitä, että opiskelijalla tulisi kouluvuosien aikana olla mahdollisuus harjoitella sovittelua, ongelmanratkaisua sekä neuvottelua ja näiden kautta vastuun kantoa. Sovittelun aikana osapuolet kertovat oman näkemyksensä tapahtuneesta, kuvaavat tuntemuksiaan sekä pohtivat erilaisia vaihtoehtoja ratkaisulle. Kukaan ei etsi syyllisiä eikä jaa rangaistuksia, vaan tarkoitus on yhdessä etsiä sellainen ratkaisu, että koulutyöt saavat jatkua rauhassa. (SSF www-sivut 2017.)

Sovittelutoimintaan on luotu kaava, jota noudattamalla sovittelijaoppilaat ja konfliktin osapuolet harjoittelevat sovittelutaitojaan ja lopulta päätyvät sopimukseen. Muutaman viikon päähän sovitaan niin kutsuttu ”tarkastus”, jolloin osapuolilta kysytään, ovatko

he pitäneet lupauksensa. Yli 95 % vertaissovitteluista on saanut positiivisen lopun eli mieltä pahoittava käytös on loppunut. Mikäli lopputulos ei ole positiivinen, niin tapaus ohjataan aikuisjohtoiseen sovitteluun. (SSF www-sivut 2017.)

Aikuisjohtoisessa sovittelussa on koulutettu henkilökunta sovittelijoina. Tapaus joka ohjautuu aikuisille, on luonteeltaan sellainen, ettei se sovellu vertaissovitteluun, mutta ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Vanhempien osallisuus tällaisissa tapauksissa on tärkeää ja asiantuntevan henkilökunnan tilannekohtainen arviointi menettelyn tarkoituksenmukaisuudesta ohjaa käsittelyä. Koulussa tapahtuvissa sovitteluissa on myös erityisen tärkeää huomioida, että sovittelun periaatteet toteutuvat, eli puolueettomuus, vapaaehtoisuus, vaitiolo sekä työskenteleminen ilman leimaamista tai rangaistusta. (SSF www-sivut 2017.)

6.5.2 Katusovittelu

Nuorten hölmöihin tekoihin tartutaan katusovittelussa rakentavalla tavalla. Sen tarkoituksena on tarjota nuorelle tukea sekä mahdollisuutta tulla kuulluksi. Lieviin asianomistajarikoksiin tai vahingontekoihin syylistyneet nuoret voivat sovittaa tekonsa rahakorvauksen vaihtoehtoisella tavalla, esimerkiksi työkorvauksella, osallistumalla konfliktityöpajaan tai tekemällä käyttäytymissopimuksen. (Aseman Lapset ry:n www-sivut 2017.)

Sovittelu tapahtuu asianomistajan, nuoren ja hänen huoltajiensa sekä puolueettoman sovittelijan kesken käydyssä neuvottelussa. Ammattikasvattajat, jotka toimivat sovittelijoina katsovat, että korvaustapa on sopiva nuoren ikätasoon nähden. Katusovittelua voidaan käyttää myös apuna nuorten välisissä konflikteissa, jotka usein ovat monisyisiä. Tapaukset saattavat sisältää useita tekijöitä ja uhreja, joissa roolit limittyvät keskenään. Tärkeää on, että jokainen tulee kuulluksi ja saa tilaisuuden esittää omat näkemyksensä tapahtuneesta. Keskeistä on, että osapuolet tapaavat toisensa kasvokkain ja kuulevat toistensa näkökulmat. Katusovittelussa pyritään saamaan tapaus kahden viikon sisällä tapahtuneesta sovitteluun ja selvitetynksi. (Aseman Lapset ry:n www-sivut 2017.)

Tavoitteena on nuorten kasvattaminen, ei rankaiseminen. Tähänkin sovittelumuodon käynnistämiseen tarvitaan nuoren huoltajilta suostumus ja heidän tulee olla mukana koko sovittelun ajan. Katusovittelutoiminta järjestää nuorille konfliktityöpajoja. Ryhmissä, joita vetävät kasvatusalan ammattilaiset, keskitytään konfliktinratkaisutaitoihin, tunnistamaan erilaisia tunteita, ilmaisemaan itseään sekä vahvistamaan itsetuntemusta. (Aseman Lapset ry:n www-sivut 2017.)

7 SOVITTELUPROSESSI

Sovitteluprosessi alkaa, kun sovittelutoimistoon tehdään aloite. Sovittelualoitteen voi tehdä epäilty, uhri, riidan osapuoli, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen sekä huoltaja. Asian sovitteluun nimetään kaksi vapaaehtoista sovittelijaa, jotka järjestävät erillistapaamiset sekä itse sovitteluneuvottelun. Prosessin ideana on toimia vuorovaikutuksena osapuolten välillä, jossa keskustellaan reilusti ja kuunnellaan toista. Prosessi päättyy yleensä sopimukseen, jossa sovitaan, miten vahinko korvataan. Vaihtoehtoina on esim. raha- tai työkorvaus, omaisuuden palauttaminen, palvelu tai käyttäytymissopimus. Nuorten kohdalla suositellaan työkorvausta. Osapuolten tulee olla tyytyväisiä sopimuksen sisältöön ja sen pitää olla kohtuullinen molemmille. Sovittelun hyötynä koetaan olevan myönteinen muutos nuorten elämään. Se nähdään kasvatuksellisena ja sosiaalisena tehtävänä, jossa rajat sopivan ja sopimattoman käytöksen sekä normien ja lakien tarkoitusperistä selkiytyy. Sovittelulla on suuri merkitys myös käsittelyyn oikeuslaitoksissa, mikäli asiat niin pitkälle menevät, sillä se on ollut 20 vuotta yksi syyttämättä jättämisen peruste sekä 14 vuotta rangaistusta lieventävä tekijä. Verrattaessa sovittelua tuomioistuinmenettelyyn on se paljon kevyempää, rennompaa ja asiakasystävällisempää kuin puiseva istunto oikeussalissa.

7.1 Sovittelun aloitus

Sovittelualoitteen voi tehdä rikos- ja riita-asioissa rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, riidan osapuoli, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 13 §). Poliisi lähettää kaikista nuorista rikoksentekijöistä tiedon sosiaalityöntekijälle, jolla on myös oikeus ohjata asia sovitteluun (Flinck 2013, 129). Jos osapuolena oleva on alaikäinen, tällöin myös hänen huoltajallaan tai muulla laissa määritellyllä edustajalla on oikeus tehdä sovittelualoite. Poikkeuksena aloitteen tekemiseen on lähisuhdeväkivaltarikosasiat eli uhrina on puoliso, lapsi, vanhempi tai muu rinnastettava läheinen, jolloin vain poliisi tai syyttäjä voivat tehdä aloitteen sovitteluun ryhtymiselle. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 13 §.) Lakivaliokunta on mietinnössään nostanut esille, että poliisin ja syyttäjän tulisi ennen sovittelualoitteen tekemistä ottaa yhteys lähisuhdeväkivaltatilanteissa sosiaaliviranomaiseen tilanteen kokonaiskuvan selvittämiseksi. (LaVM 13/2005, 8.)

Mikäli sovittelu voidaan aloittaa ja edellytykset täyttyvät, sovittelutoimiston vastuuhenkilöt nimeävät vapaaehtoiset sovittelijat soviteltavaan asiaan. Yleensä sovittelijoita nimetään kaksi. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 16 §.) Nimeytyt sovittelijat ottavat yhteyttä osapuoliin, valmistelevat ja järjestävät tapaamiset sekä vastaavat sovittelun toteutuksesta. Sovittelutoiminnassa järjestetään erillistapaamisia, jotka ovat suositeltavia varsinkin silloin kun osapuolina on nuoria. Erillistapaamisissa valmistellaan nuorta itse sovitteluun, keskustellaan vastuunotosta ja korvauksista sekä rohkaistaan aktiiviseen osallistumiseen oman asian käsittelyssä. Näitä tapaamisia voi käydä myös huoltajien kesken, jotta he ymmärtävät lapsen ja nuoren roolin sovittelussa. Samalla heille annetaan tilaisuus puhua, mitä tunteita ja ajatuksia huoltajalle on noussut tapauksen johdosta. Tällöin aikuinen on saanut jo purkaa huonon olonsa ennen varsinaista sovittelutilannetta eikä hän sitten tee sitä enää itse sovittelu-neuvottelussa. (Flinck 2013, 93-97.)

7.2 Prosessin eteneminen

Sovittelu etenee yhteistapaamiseen eli sovitteluneuvotteluun, joita voi olla yksi tai useampia. Määrä riippuu pitkälti asian luonteesta. Tapaamisen lähtökohtana on osapuolten tarpeet sekä tavoitteet. Sovittelun edellytyksenä ei ole sopimukseen pääseminen, eikä syyllisyyden ratkaiseminen. Sen tavoitteena on edistää osapuolten välistä sovinnollisuutta. (Flinck 2013, 98-100.)

Yhteistapaamisissa osapuolet kohtaavat toisensa luottamuksellisesti puolueettoman sovittelijan kanssa. Sovittelija pyrkii saamaan sovinnollisen ratkaisun, ei kuitenkaan niin, että mietitään, onko syyllistynyt ja mihin, vaan koitetaan huomioida osapuolten välinen inhimillisuus. Sovittelun tarkoituksena on sopia aiheutetut loukkaukset osapuolten välillä lieventämällä henkisiä ja aineellisia vahinkoja. Erityisesti nuorten osalta pyritään hillitsemään rikollista käyttäytymistä ja helpottamaan uhrin oloa. (Iivari 2007, 19-45.)

Prosessin ideana on toimia vuorovaikutuksena osapuolten välillä, jossa väärin tehnyt osapuoli pystyy ottamaan vastuun teoistaan, keskustelemaan tapahtuneesta reilusti ja

kuuntelemaan uhria. Ideaalisessa tilanteessa molemmat kuuntelevat toisiaan ja pystyvät keskustelemalla selvittämään ristiriitansa yhdessä. Mikäli sovittelutapaaminen on saatu loppuun parhaalla mahdollisella tavalla, pystyvät osapuolet kohtaamaan toisensa ilman kaunaa, pelkoa ja häpeää tulevaisuudessa. (Iivari 2007, 20-21.)

7.3 Prosessin päätös

Sovittelun lopuksi kerrataan asiat, joita ollaan käsitelty ja mitä on sovittu. Osapuolten päätyessä sovintoon, laaditaan sovittelijoiden avustuksella sopimus, johon kumpikin osapuoli laittaa allekirjoituksensa. (Flinck 2013, 117.) Sovittelun kulusta ja lopputuloksesta lähetetään tieto sovittelualoitteen tehneelle poliisi- tai syyttäväviranomaiselle, salassapitosäännösten estämättä (Laki rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 16 §).

Sopimuksessa sovitaan siitä, miten vahinko tullaan hyvittämään. Korvataanko se rahalla, työllä, omaisuuden palauttamisella, materiaalisella hyvityksellä, jollain palvelulla, käyttäytymissopimuksella vai anteeksipyyntöillä. Ratkaisuna voi olla myös yhdistelmä erilaisista korvausmenetelmistä. Ratkaisujen tulee kuitenkin olla toteuttamiskelpoisia ja asianmukaisia eivätkä ne saa olla kohtuuttomia tai lainvastaisia. (Flinck 2013, 101-102.) Vahingonkorvauksen määrää mietittäessä tulee ottaa huomioon vahingonkorvauslain perusteella lapsen ikä, kehitystaso, vahingon aiheuttajan ja kärsineen varallisuus, teon laatu sekä muut mahdolliset asiat (Vahingonkorvauslaki 1 luku 2 §).

Rahalla maksettava korvaus voidaan maksaa kertakorvauksena tai osasuorituksina. Määrän tulee vastata enintään vahingon määrää, korkoja sekä toimenpidekuluja. Voidaan myös sopia, että osa korvauksesta maksetaan rahana ja osa työnä. Työllä korvaaminen tarkoittaa, että osapuolet sopivat työsuorituksesta ja työn hinnoittelusta, jolla vahinko voidaan korvata. Työkorvaus tulee kyseeseen silloin, kun aiheutunut vahinko on tällä tavalla korjattavissa, asianomistajalla on tarjolla sopiva työ tai jos esteenä rahakorvaukselle on esim. opiskelu tai työttömyys. Työkorvauksiin päädytään usein silloin, jos asianomistaja asemassa on jokin juridinen henkilö eli kunta, valtio, yhteisö tai yritys. (Flinck 2013, 101-105.)

Erityisesti nuorten kohdalla pidetään työkorvausta suositeltavana vaihtoehtona. Sen on katsottu olevan paras korvausratkaisu, kun tavoitteeksi on asetettu rikosten uusimisen ennaltaehkäisy sekä muut kasvatukselliset päämäärät. Jos päädytään rahakorvaukseen, nuori selviää liian helpolla rikoksestaan, varsinkin jos vanhemmat maksavat korvauksen. Vastuu vahingon aiheuttamisesta konkretisoituu nuorelle työkorvauksella. Jotta työkorvauksesta olisi nuorelle enemmän hyötyä tulisi sen olla nuorelle mielekästä. Nuoren työntekijän kanssa tulee ottaa huomioon lainsäädäntö, joissa säädetään nuorten työnteosta, mm. laki nuorista työntekijöistä. Työnlaatu, määrä ja sen ajankohta tulee kirjata täsmällisesti sopimukseen, sekä sen euromäärä, jotta mikäli työkorvauksen tekijä ei ilmesty tekemään luvattua työtä voidaan euromäärä laittaa perintään. Työkorvausta itsessään ei voida periä. (Flinck 2013, 105-106.)

Heimo-Mulinga kertoo, että he ottavat aina esiin työkorvauksen mahdollisuuden nuorten jutussa, mikäli kyseessä on omaisuusrikos. Se on nuorelle konkreettinen keino kantaa vastuuta ja parhaimmillaan saa nuorelle itselleenkin tunteen, että virhe tuli tehtyä, mutta se tuli myös hoidettua kuntoon. Huoltajatkin yleensä toivovat, että nuoret pääsevät korvaamaan itse aiheuttamiaan vahinkoja työllä, sen sijaan että lainaisivat rahat vanhempien pussista ja maksaisivat niitä sitten takaisin esim. ylimääräisillä kotitöillä, mihin sovittelijatkin rohkaisevat, ellei työkorvaus onnistu. Asianomistajien mahdollisuus ja halu tarjota työkorvausta vaihtelevat, yleensä kuitenkin nuoret tarttuvat siihen, jos heille sellainen mahdollisuus annetaan. Työkorvaukset on hoidettu pääsääntöisesti sovitusti, niitä ei ole vuosien varrella ainakaan Satakunnassa tarvinnut muuttaa rahakorvaukseksi kuin ehkä jonkun yksittäisen kerran, jos sitäkään, muistelee Heimo-Mulinga. Satakunnan sovittelutoimistossa tehtiin vuonna 2016 työkorvaussopimuksia 12 kappaletta, kun taas vuonna 2015 niitä tehtiin 21 kappaletta. (Heimo-Mulinga 2017b.) Ainakin Satakunnassa siis työkorvaussopimusten määrä on selkeästi vähentynyt.

7.3.1 Sopimuksen laadinta

Lähtökohta sopimuksen hyväksymiselle on, että molemmat osapuolet ovat tyytyväisiä sopimuksen sisältöön. Eli ovat riittävän yksimielisiä siitä, mitä sopimukseen kirjoite-

taan. Sen laatiminen on lopulta yksinkertaista, kun sovitteluneuvottelussa on saatu hyvät vuorokeskustelut käytyä, jossa osapuolet ovat saaneet kertoa ajatuksensa ja tunteensa asiaan liittyen. Sopimushan ei ole itsetarkoitus, vaan siinä sovitaan siitä, mitä osapuolten välillä on mahdollista sopia niin, että ne vastaavat osapuolten mahdollisuuksia ja kykyjä. Sopimuksen tulee perustua vapaaehtoisuuteen ja oikeaan tietoon sekä olla kohtuullinen molempien kannalta. Sopimuksesta on käytävä ilmi selkeästi sopimuksen kohde ja tunnistetiedot, sekä se mitä tapahtuu, jos sopimusta ei noudateta. Asiasisältö tulee kirjoittaa yksiselitteisesti. Lopuksi se tulee asianmukaisesti allekirjoittaa ja päivätä. (Iivari 2007, 56.)

Sopimuksessa on luettava se, miksi sopimus on tehty. Mitä on tapahtunut, missä ja milloin. Sisällöksi kirjoitetaan ne asiat, joista on sovittelussa päästy yhteisymmärrykseen sekä mahdollisesti ne asiat joista vallitsee edelleen erimielisyys. Sopimukseen yleensä kirjoitetaan myös tunnepuolen asioita, mikäli niitä ilmenee, kuten anteeksipyyntö ja anteeksiantaminen. Ne kirjataan, mikäli anteeksipyyntö ja anteeksianto voidaan todeta vilpittömiksi ja tarkoituksella sanotuiksi. Sopimukseen kirjataan - jos jostain korvataan - mitä korvataan ja kenelle, korvauksen määrä, aikataulu ja maksutapa. Sopimuksesta käy ilmi, luopuuko asianomistaja rangaistusvaatimuksesta vai ei ja onko sille ehtoja, kuten sopimuksen täyttyminen. (Iivari 2007, 56-58.)

7.3.2 Sopimuksen seuranta

Sovittelija tai sovittelutoimisto seuraavat sopimuksen toteutumista. Sitä voidaan seurata niin, että maksaja käy näyttämässä kuitit maksetuista korvauksista tai asiaa voidaan varmistella asianomistajalta. Työkorvauksen suorittamista valvoo työnantaja tai sovittelutoimisto. Sovittelijan resurssien puitteissa hän voi suorittaa seuranta sopimuksen toteutumisessa, mutta yleensä seurannan hoitaa sovittelutoimisto. Sovittelun myötävaikutuksella pyritään siihen, että osapuolet kykenevät edes hieman paremmin ymmärtämään tapahtunutta ja toisiaan. Siksi sovittujen asioiden toteutumista tulee seurata, ettei niitä vain unohdeta nurkkaan. Osapuolet voivat tulevaisuudessa kohdata toisensa paremmin, kun sovitut asiat on kuitattu. Tällöin tekijä ottaa vastuun teostaan. (Iivari 2007, 57-59.)

Niissä rikosasioissa, joissa asiaa käsitellään vielä oikeudessakin, voidaan tuomioistuinta pyytää vahvistamaan sopimus korvausten osalta. Mikäli rikosasiaa ei käsitellä oikeudessa eikä rikoksen tekijä suoritakaan sopimuksessa sovittua korvausta, voi asian saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi esimerkiksi summaarisella haastehakemuksella, jonka perusteena on sovinto, jota ei noudatettu. Sovittelu katsotaan päättyneeksi, kun sopimus on toteutunut. Sopimus toimitetaan poliisille ja syyttäjälle, jonka liitteeksi laitetaan tieto siitä, onko sopimus toteutunut osittain vai kokonaan. Tieto olennaisesta sopimuksen rikkomisesta tulee ilmoittaa viranomaisille, jotta heillä on kaikki tieto oman päätöksensä tekemiseen. (Iivari 2007, 59-60.)

7.4 Sovittelun hyöty

Sovittelun tavoitteena on saada myönteinen muutos lapsen tai nuoren elämään. Nuorten kohdalla tehokkaita keinoja ennaltaehkäistä uusia rikoksia tai muita yhteisön normien rikkomisia on, kun heidän tekojensa seuraukset konkretisoituvat ja he kohtaavat vahingon kärsineen osapuolen. Sovittelulla nähdään olevan nuorten kohdalla niin kasvatuksellinen kuin sosiaalinenkin tehtävä. Sillä on huomattu olevan myös tuellinen vaikutus lasten ja nuorten kasvatuksessa siitä vastuussa oleville aikuisille. (Flinck 2013, 128).

Hallituksen esityksessä todetaan, että tutkimusten mukaan uusintarikollisuus vähenee sovittelun myötä, etenkin nuorten kohdalla. Sovittelu tarjoaa myös mahdollisuuden kehittää nuoren vastuuntuntoa ja katkaista alkuvaiheessa oleva rikoskierre. Mitä tehokkaammin ja mitä laadukkaammin nuorten tekemiä rikoksia sovitellaan, sitä todennäköisempää on, että osallisena ollut nuori ei syyllisty enää uusiin rikoksiin. (HE 329/2014, 9.) Sovittelualoitteita tehdään yleensä niistä asioista, joissa on rikottu lakia niin, että se etenee syyttäjän syyteharkintaan. Kuitenkin sovittelumenettelyn käyttöalaa tulisi laajentaa mm. niihin asioihin, joissa nuoren tekemä rikos ei johda syyteharkintaan asti. Sovittelumenettelyllä voisi näissä tilanteissa olla myös merkittävä hyöty nuorten uusintarikollisuuden ehkäisemisessä ja vastuuttamisessa. (Oikeusministeriö 2015, 36.)

Etenkin nuorille kohtaaminen toisen osapuolen kanssa sovitteluneuvottelussa voi rohkaista, helpottaa ja luoda uskoa siihen, että asiat ovat sovittavissa ja hänen aiheuttamansa vahinko korjattavissa. Rajat sopivan ja sopimattoman käytöksen, käsitykset toisen ihmisen omaisuuden koskemattomuudesta sekä normien ja lakien tarkoitus peristä selkiytyvät. (Flinck 2013, 132-133.)

Heimo-Mulinga kertoo, että sovittelun hyödyllisyys on heidän näkemyksensä mukaan se, että sovittelu on yhteiskunnalle edullinen prosessi, johon asiakas yleensä pääsee nopeasti. Sovittelussa vahingonkorvausasiat saadaan mutkattomasti hoidettua. Asiakkaat saavat kohdata toisensa sovittelussa, tulla kuulluksi, käsitellä tunteitaan ja itse osallistua asiansa käsittelyyn ja hoitamiseen. Tekijä saa mahdollisuuden kantaa vastuuta ja uhri mahdollisuuden eheytyä. Tekijää ei leimata tai suljeta yhteisön ulkopuolelle, vaan pidetään yhteisön jäsenenä. Sovittelussa sovitut korvaukset tulevat pääsääntöisesti erittäin hyvin hoidetuiksi. Sovittelu on kasvattavaa ja ennaltaehkäisee uusia rikoksia ainakin jossain määrin. (Heimo-Mulinga 2017a.)

Tutkinnanjohtaja Rantanen painottaa, että sovittelusta todellakin on valtavasti hyötyä. Hän kokee, että sovittelun tärkein tehtävä sovun löytämisen jälkeen on ennaltaehkäisy. Rikosprosessi kun itsessään ei tuota eikä tarjoa osapuolille minkäänlaista sopua tai edes mahdollisuutta käsitellä asiaa muulla kuin juridisella tasolla. Rikosprosessin tai oikeastaan koko oikeusprosessin jälkeen osapuolten välit voivat olla hyvin riitaiset, esimerkiksi avioeroriidat. Sovittelu auttaa ihmisiä ymmärtämään toisiaan paremmin. Esimerkkinä Rantanen kertoo, että pahoinpitelyyn syylistynyt joutuu käsittelemään asiaa sovittelussa ja selittämään tekoaan, ja sillä voi olla ennaltaehkäisevää vaikutusta kyseisen henkilön käytökseen tulevaisuudessa. Uhrille tekijän kohtaaminen voi kuitenkin olla paha paikka, mutta kun asioista on päästy sopuun, niin Rantanen uskoo, että uhrin mahdollinen pelko ja ahdistus vähenevät. (Rantanen 2017.)

Syyttäjä Anne Raitoharju on samoilla linjoilla Heimo-Mulingan kanssa, kun kyseessä on sovittelun hyödyllisyys. Sovittelu säästää viranomaisresursseja ja on asianosaisten kannalta nopeampi menettely. Sovittelu on myös asianosaiselle paljon parempi tapa hoitaa asia, koska se käydään läpi molempien näkökulmasta, siinä pääsee purkamaan tuntojaan ja se auttaa paremmin pääsemään tapahtuneen yli kuin puiseva oikeudenkäynti, mieltää Raitoharju. Epäiltykin joutuu kohtaamaan vastuunsa ihan eri tavalla

sovittelussa, paljon konkreettisemmin kuin verrattuna oikeudenkäynnissä todettuun ”myönnän” sanomaan, kun asianomistaja ei ole sitä edes paikalla kuulemassa, jatkaa Raitoharju. (Raitoharju 2017.)

Käräjänotaari Petra Lehtikankaan mielestä onnistuneella sovittelulla on paljon hyötyä. Rikosprosessia arvostellaan usein siitä, että asia otetaan pois sen osapuolilta ja siirretään viranomaisille. Sovittelussa osapuolet saavat itse välittömämmin vaikuttaa asian lopputulokseen ja työstää tapahtuneeseen rikokseen liittyviä asioita ja niin sanotusti kohdata toisensa. Parhaassa tapauksessa rikoksenteikijä pyytää anteeksi ja uhri puolestaan antaa anteeksi. Erityisesti nuorille rikoksenteikijöille, jotka mahdollisesti ovat syyllistyneet rikokseen pikemminkin ymmärtämättömyyttään kuin silkasta tahdosta tehdä rikos, sovittelu on Lehtikankaan mielestä erityisen hyödyllistä. Tällöin nuorella on paremmat edellytykset ymmärtää tekonsa ja sen seuraukset sekä toivottavasti ottaa siitä opikseen. Ollakseen hyödyllinen, sovittelun tulee olla asianmukaisesti järjestetty, mikä vaatii sovittelutoimiston henkilökunnalta ja sovitteluissa toimivilta vapaaehtoisilta vahvaa ammattitaitoa ja asiantuntemusta. Lehtikangas on myös sitä mieltä, että sovittelulla on prosessiekonomisia hyötyjä, siten kun esimerkiksi syyttäjä voi onnistuneen sovittelun jälkeen jättää syytteen nostamatta. Kuitenkin asia voi tulla onnistuneesta sovittelusta huolimatta vireille käräjäoikeuteen, näin käy esimerkiksi silloin kun syyttäjä on katsonut teon vakavuuden tai yleisen edun edellyttävän syytteen nostamista. (Lehtikangas 2017.)

7.4.1 Sovittelun merkitys oikeusprosessissa

Sovittelulla ja sen lopputuloksella on suuri merkitys poliisin, syyttäjän sekä tuomioistuimen päätöksiin. Sovinto otettiin rikoslainsäädäntöön vuonna 1997 yhdeksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen perusteeksi. Tämä korostaa sitä, että oikeusturvan ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tärkeää, että kaikilla kansalaisilla on samanlaiset mahdollisuudet hakeutua sovitteluun riippumatta heidän asuinpaikastaan. Kääntöpuolelta myös poliisi- ja syyttäväviranomaisilla tulee olla mahdollisuus ohjata tapaus sovitteluun harkintansa perusteella. (HE 3/2005, 4.)

Laissa rikoslain muuttamisesta (515/2003) sovinto on säädetty rangaistusta lieventäväksi tekijäksi samalla kun rikoslain yleisiä oppeja koskevia säännöksiä uudistettiin. Lain 3 luvun 6 § säätelee, että saavutettu sovinto tekijän ja asianomistajan välillä on rangaistuksen lieventämisperuste. (Laki rikoslain muuttamisesta 515/2003, 3 luku 6 § 3 kohta.) Tästä syystä on tärkeää turvata sovittelupalvelujen valtakunnallinen saataavuus, huolehtia palvelun laadukkuudesta sekä siitä, että sovittelu etenee yhdenmukaisin menettelytavoin, riittävästi huomioiden osallistujien oikeusturva (HE 93/2005, 10).

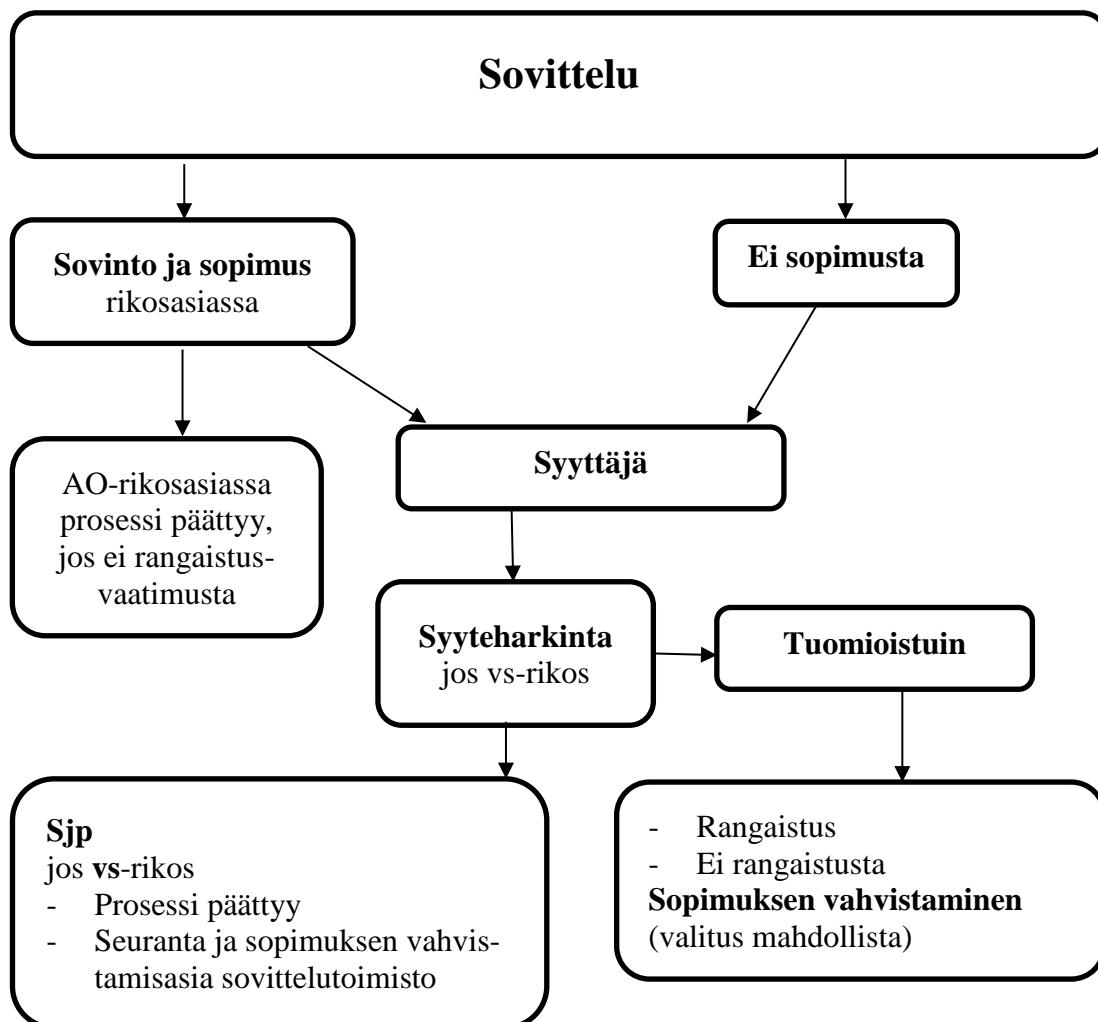
Rantasen mukaan lähtökohtaisesti sovittelulla tavoitellaan sopua, jolla osapuolet luopuvat rikosoikeudellisista vaatimuksistaan. Käytännössä se tarkoittaa sitä, ettei poliisin tarvitsisi suorittaa esitutkintaa laisinkaan niissä jutuissa, joissa saavutetaan sovittelusopimus. Asianomistajarikoksen tutkinta päätetään heti, koska syyteoikeus katoaa samalla kun rangaistusvaatimus peruuntuu. Virallisen syytteen alaisten juttujen osalta aina katsotaan, voiko poliisi päättää tutkinnan vähäisenä vai tuleeko asiasta tehdä esitutkinnan rajoitusesitys syyttäjälle. Toki niitä jää vielä tutkittavaksi, vaikka sopimus olisi syntynyt. Usein myös syyttäjät tekevät päätöksen olla syyttämättä, mikäli rikos ei ole kovin vakava. Rantanen kuitenkin uskoo, että vaikka juttu lopulta päättyisi saliin asti, niin osapuolten välinen sovinto helpottaa myös kärjäkäsitelyä. (Rantanen 2017.)

Rikosylikonstaapeli Santaojakin kertoo, että sovittelu vaikuttaa poliisin tutkintaan. Hänen mukaansa, jos kyseessä on asianomistajarikos ja siinä päästään sovintoon, niin yleensä asianomistaja myös peruu rangaistusvaatimuksensa ja juttu päätetään. Virallisen syytteen alaisissa jutuissa, kuten esim. pahoinpitely, mikäli päästään sovintoon, syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämispäätöksen asiaan ja usein hän niin tekeekin, Santaojan käsityksen mukaan. Pahoinpitelyrikoksissa, joissa tekijänä on alaikäinen ja sovintoon on päästy, syyttäjä voi rajoittaa jutun pois. (Santaoja 2017.)

Onnistunut sovittelu vaikuttaa Raitoharjun tekemään syyteharkintaan siten, että hän jättää pääsääntöisesti syyttämättä niin kuin edellä rikosylikonstaapelit ovat arvelleet. Ilmeisesti sovittelutoimiston näkökulmasta syyttäjien välillä on hajontaa. Siksi tällä hetkellä on käynnissä seuranta siitä, miten onnistunut sovittelu vaikuttaa syyttäjien päätöksiin, kertoo Raitoharju. (Raitoharju 2017.)

Satakunnan käräjäoikeudessa toiminut notaari Petra Lehtikangas kertoo, että yhtenä onnistuneen sovittelun vaikutuksena on se, ettei asia välttämättä koskaan etene käräjäoikeuteen asti. Vaikka näin kävisi, on sillä vaikutusta myös käräjäoikeuden päätökseen. Lehtikangas kertoo, että esimerkiksi nuorten kohdalla, kun alle 18-vuotiaat ovat rikosasian vastaajina, haastetaan heidät aina henkilökohtaisesti rikosasioiden käsitteelyyn, jolloin heitä on mahdollista esimerkiksi puhutella ja tätä kautta pyritään vaikuttamaan rikoksen uusimisriskiin. Tällaisissakin tapauksissa voi kuitenkin olla niin, että esimerkiksi asianomistajalla ei ole enää sovittelun johdosta korvausvaatimusta, jolloin prosessi kevenee. Vaikkakin sovittelussa kertynyttä aineistoa ei miltään osin tuoda osaksi oikeudenkäyntiä, on se usein edistänyt asian selvittämistä ja osapuolten ymmärrystä asiaan. Kaikkein konkreettisimmaksi vaikutukseksi Lehtikangas mieltää suoraan rikoslaista tulevan rangaistuksen mittaamista koskevan säännöksen, eli rikoslain 6 luvun 6§:n, jossa säädetään lieventämisperusteista. Mainitun lain kolmannen kohdan mukaan rangaistuksen lieventämisperusteena voi olla tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä. Tähän säännökseen viitataan myös rangaistuksen kohtuullistamista koskevassa lainkohdassa sekä rangaistukseen tuomitsematta jättämistä koskevassa lainkohdassa tietää Lehtikangas kertoa. Notaareiden käsiteltävänä olevien asioiden laadusta johtuen sovittelusta seurasi useimmiten juuri rangaistuksen lieventämistä koskevan lainkohdan soveltaminen, jolloin tuomittavaa rangaistusta lievennettiin saavutetun sovinnon johdosta. Varsin usein notaarina istunnossa ollessaan Lehtikangas huomasi, että usein jo syyttäjät toivat seuraamus-
kannanotossaan esiin sen, että saavutettu sovinto voidaan ottaa huomioon lainkohdan mukaisesti. (Lehtikangas 2017.)

Kuviossa 3 havainnollistetaan, miten sovittelu etenee, kun päästään sovintoon tai kun sovintoa ei synny, miten kumpikin vaihtoehto vaikuttaa asian etenemiseen poliisilla, syyttäjällä sekä tuomioistuimessa eli toisin sanoen, miten sovittelu etenee koko rikosprosessissa riippuen saadusta tuloksesta.

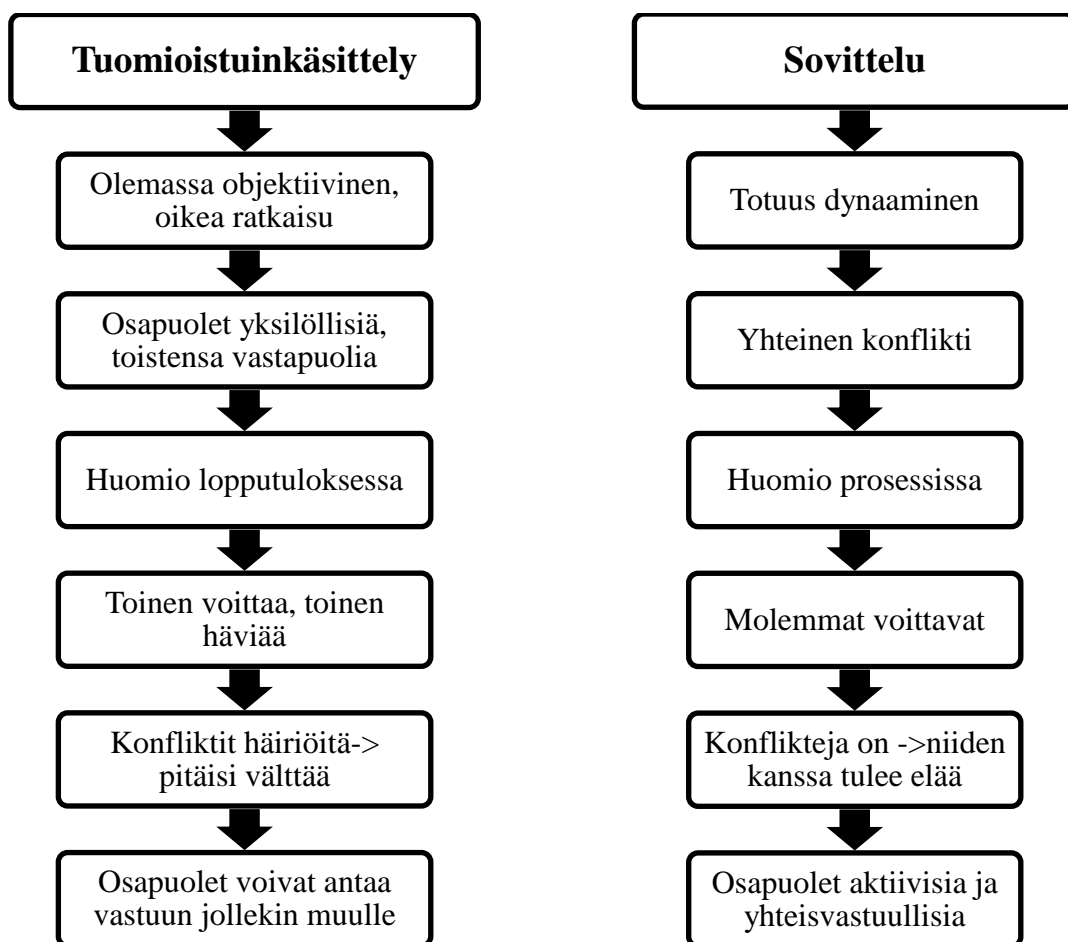
Kuvio 3. Sovittelun merkitys rikosprosessissa (Kuvio 3. Lähde: Flinck 2013, 23).

7.4.2 Sovittelu verrattuna tuomioistuinkäsittelyyn

Kun verrataan sovittelun ja tuomioistuinkäsittelyn pääperiaatteita huomataan, miten periaatteessa samaa ajavat toiminnot johtavat käytännössä eri lopputuloksiin. Konfliktia ja siihen haettavaa ratkaisua lähestytään aivan eri näkökulmista. Sovittelussa osapuolet ovat yhdessä konfliktissa mukana ja totuus on dynaaminen, kun taas tuomioistuinkäsittelyssä totuus on objekti ja ainoa oikea ratkaisu, osapuolet ovat yksilöitä ja

toistensa vastapuolia asiassa. Sovittelussa osapuolten aktiivisuus korostuu ja vastuut kannetaan yhdessä, kun taas tuomioistuimessa huomio kiinnittyy lopputulokseen, jossa aina toinen voittaa ja toinen häviää, jolloin vastuu voidaan antaa vain toiselle. (Reijonen & Stranden-Mahlamäki 2008, 82-83.)

Kuviossa 2 näkee selvästi sovittelutoiminnan ja tuomioistuinkäsittelyn eroavaisuudet. Tuomioistuinkäsittely on prosessuaalinen ja kaavamainen kun taas sovittelu on rennompi ja ihmisläheisempi.

Kuvio 2. Lähestymistapoja konfliktiin ja sen ratkaisuun tuomioistuin verrattuna sovittelu (Reijonen & Stranden-Mahlamäki 2008, 82-83.)

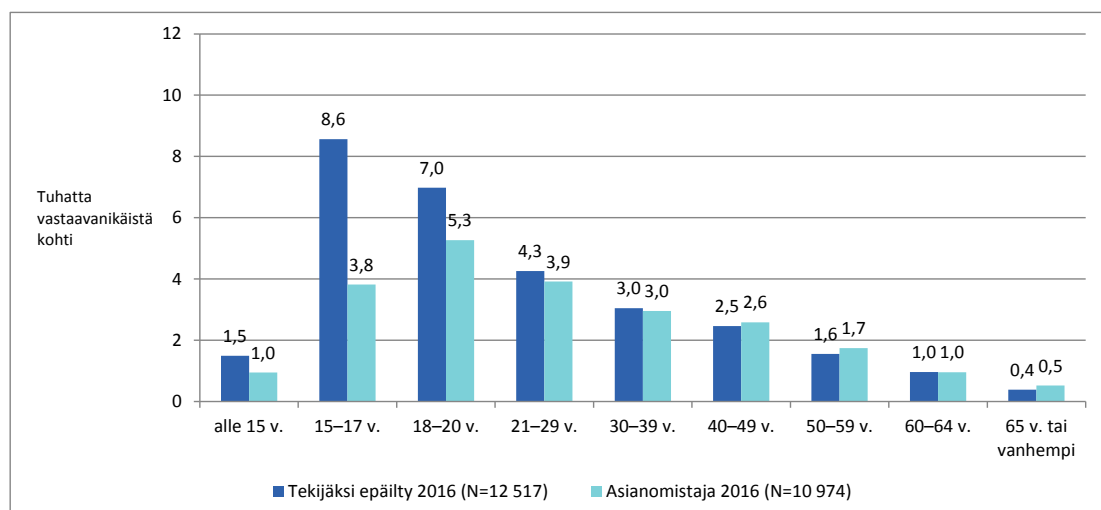
Raitoharju (2017) kuvasi hyvin tuomioistuimen ja sovittelun eroavaisuuden seuraavasti: Sovittelu on myös asianosaiselle paljon parempi tapa hoitaa asia ja se auttaa paremmin pääsemään tapahtuneen yli kuin puiseva oikeudenkäynti.

8 TILASTOJA

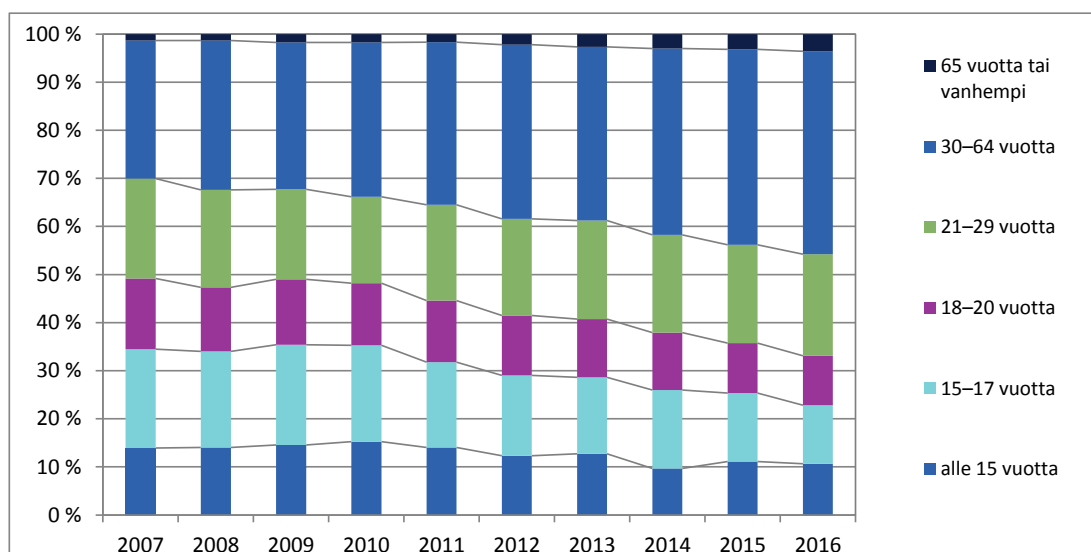
Viime vuonna koko Suomessa sovitteluun tuli reilu 4 000 asiaa, joissa epäiltynä oli alle 21-vuotias. Poliisin selvittämistä rikoksista 4,6 % ohjattiin sovitteluun, joista 33 %:ssa tekijäksi epäiltynä oli alle 21-vuotias. Lisäksi olen tutkinut THL:n tilastoista, mitä rikoksia nuoret tekevät, mikä on heidän prosenttiosuutensa tehdyistä rikoksista ja mihin suuntaan luvut ovat kääntyneet vuosien varrella. Vertailen myös sovittelutoimistoon tulleita aloitteita, mistä asioista aloite on tehty, ketkä niitä tekevät sekä osallisten ikäryhmiä koko Suomen sekä Satakunnan alueella.

8.1 Sovitteluun tulleista aloitteista nuorten osuus laski

Yhteensä koko Suomessa ohjattiin sovitteluun vuonna 2016 kaikkiaan 4 141 asiaa, joissa rikoksesta tai riita-asiasta epäiltynä tekijänä oli alle 21-vuotias. Nuorten osuus sovitteluun tulleista aloitteista laski 3 prosenttiyksikköä vuodesta 2015. Verrattaessa vuoteen 2007 (49 %) osuus sovitteluun tulleista jutuista on laskenut 16 prosenttiyksikköä vuoteen 2016 (33 %) mennessä. Vuonna 2016 alle 15-vuotiaden tekijäksi epäiltyjen asioita sovitteluun tuli 1 335 kappaletta, mikä on melkein 11 prosenttia kaikista sovitteluun ohjautuneista asioista, 15–17 -vuotiaiden osuus oli 12 prosenttia ja 18–20 -vuotiaiden osuus 10 prosenttia. (Flinck & Kuoppala 2017, 5.)

Kuvio 4. Sovitteluun ohjatut, rikosten ja riita-asioiden tekijöiksi epäillyt ja asianomistajat suhteutettuna väestön 1 000 saman ikäistä kohti vuonna 2016 (Flinck & Kuoppala 2017, 6).

Kuvio 5. Ikäryhmittäin sovitteluun ohjatut, rikosten ja riita-asioiden tekijöiksi epäiltyjen prosenttiosuudet 2007-2016 % (Flinck & Kuoppala 2017, 5).

Sovitteluun ohjattiin 4,6 prosenttia poliisin selvittämistä rikosasioista. Alle 21-vuotiaita tekijöiksi epäiltyjä oli 33 prosenttia ja alle 15-vuotiaita 11 prosenttia suhteutettuna kaikkiin tulleisiin rikoksiin. (Flinck & Kuoppala 2017, 1-2).

8.2 Nuoret tekevät eniten rikoksia 15–17 vuotiaina myös Satakunnassa

Satakunnan sovittelutoimiston viimeisten kolmen vuoden luvut ovat seuraavat: vuonna 2014 Satakunnan toimistoon tuli yhteensä 431 aloitetta, joissa oli yhteensä 598 epäiltyä. Epäillyistä 264 oli alle 21-vuotiasta. Pääsääntöisesti aina aloitteista n. 70 % käynnistyy eli etenee sovittelupöytään asti. Nuorten sovittelusta n. 90 % päättyy sopimukseen. Sopimus tehtiin yhteensä 506 asiassa. Työkorvaussopimus tehtiin 56 epäillylle, kuudessa niistä maksettiin sovitusosa rahana ja osa työnä. Kaikki työkorvaussopimukset tehtiin alaikäisen epäillyn jutussa. Vastaavat luvut vuonna 2015; aloitteita tuli yhteensä 377, joissa oli yhteensä 514 epäiltyä. Epäillyistä 152 oli alaikäisiä. Sopimus tehtiin yhteensä 439 asiassa, joista nuorten työkorvauksia oli 21. Kaikki luvut laskivat vuoteen 2014 verrattuna. Vuonna 2016 tuli yhteensä 501 aloitetta, joissa oli yhteensä 688 epäiltyä. Epäillyistä 288 oli alle 21-vuotiasta. Sopimukseen päästiin 456 asiassa, joista nuorten työkorvauksia oli 12. (Heimo-Mulinga 2017b.)

Sopimuksen määrä ja aloitteiden määrä eroavat toisistaan, koska tietokanta laskee aina erikseen sopimuksen kunkin epäillyn ja asianomistajan välille, eli sopimuksia voi olla yhdessä jutussa vaikka viisi, jos on viisi epäiltyä ja yksi asianomistaja. (Heimo-Mu-linga 2017b.) Taulukosta 3 on helppo havaita, että aloitteiden ja epäiltyjen määrä on noussut vuoteen 2016, jolloin myös alle 21-vuotiaiden osuus on noussut. Sopimusten määrä on noussut vuoteen 2015, mutta vuoteen 2014 määrä on laskenut. Huomattava ero on työkorvauksien määrissä, vuonna 2014 työkorvauksesta sovittiin 56 sopimuk- sessa eli 11 %:ssa suhteutettuna kaikkiin sopimuksiin, kun taas vuonna 2016 niitä teh- tiin 12 kappaletta eli 3 % kaikista sopimuksista.

Taulukko 3. Satakunnan sovittelutoimistoon tulleet aloitteet purettuna (Heimo-Mu-linga 2017b; Flinck & Kuoppala 2016 & 2017).

	2014	2015	2016
Aloitteet	431	377	501
Epäillyt	598	514	688
joista alle 21-vuotiaita	264	228	288
Sopimus	506	439	456
Työkorvaus	56	21	12

Koko Suomen vastaavat luvut on näkyvissä taulukossa 4 Suomen mittakaavassa vuonna 2014 työkorvaussopimuksia on ollut 337 kappaletta eli 5 % ja kahtena seuraava- vana vuonna 236 ja 237 kappaletta eli 4 %:n luokkaa suhteutettuna kaikkiin sopimuk- siin. Taulukosta 5 näkee, että Satakunta oli vuonna 2014 reilusti yli koko Suomen kes- kiarvon työkorvaussopimusten määrän, vuonna 2015 prosenttiyksikön yli, mutta vuonna 2016 painuttiin prosenttiyksikön alle Suomen.

Taulukko 4. Koko Suomeen tulleet aloitteet purettuna (lkm) (Flinck & Kuoppala 2016 & 2017).

	2014	2015	2016
Aloitteet	8 124	8 659	9 261
Epäillyt	11 589	11 869	12 517
joista alle 21-vuotiaita	4 395	4 243	4141
Sopimus	6 381	6 660	6 663
Työkorvaus	337	236	237

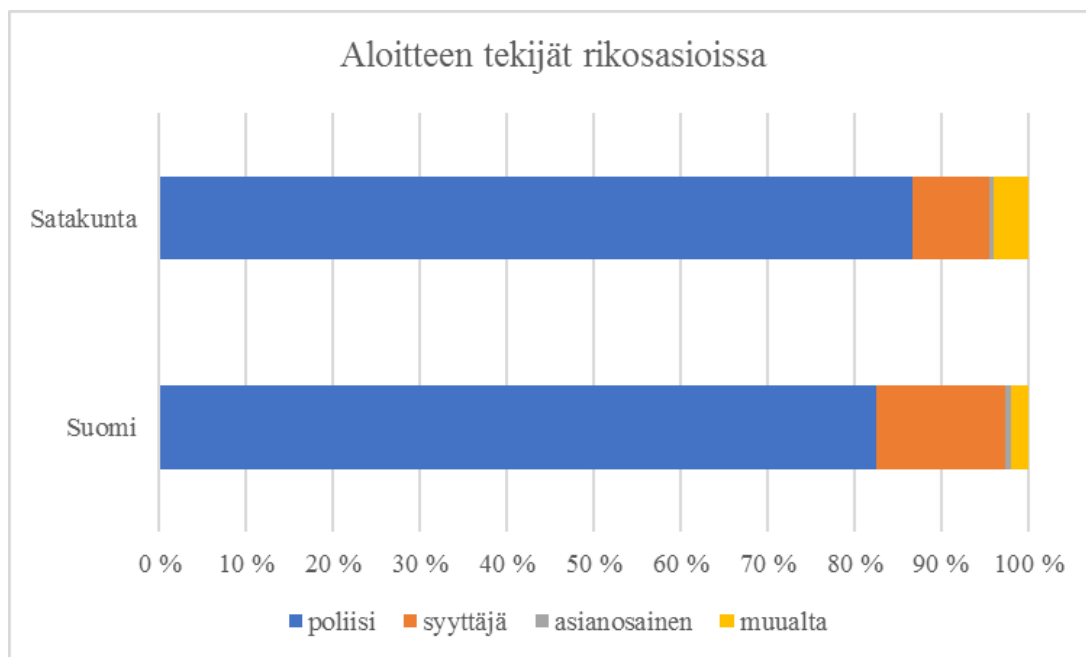
Taulukko 5. Satakunta verrattuna koko Suomen työkorvauksien määrään suhteutettuna kaikkiin sopimuksiin (%). (Heimo-Mulinga 2017b; Flinck & Kuoppala 2016 & 2017).

	2014	2015	2016
Satakunta	11	5	3
Suomi	5	4	4

Poliisi teki suurimman osan vuonna 2016 sovittelutoimistoon tulleista aloitteista (Suomi 82 % ja Satakunta 88 %) mikä on havaittavissa taulukosta 6. Seuraavaksi eniten teki syyttäjä (Suomi 15 % ja Satakunta 9 %). Asianosaiset tekivät prosentuaalisesti yhtä paljon aloitteita niin Suomessa kuin Satakunnassa (1 %), lukuun on yhdistetty molemmat, sekä epäillyt että asianomistajat. Muihin aloitteen tekijöihin kuuluvat sosiaaliviranomaiset, huoltajat ja muut viranomaiset, esimerkiksi kuraattorit ja edunvalvojat, näiden yksittäiset prosenttiosuudet aloitteiden määrästä jäävät suurilta osin alle 1 %:iin, joten taulukossa nämä on yhdistetty.

Taulukko 6. Sovittelualoitteiden tekijät vuonna 2016 (%). (Flinck & Kuoppala 2017).

Aloitteen tekijät rikosasioissa	Suomi	Satakunta
poliisi	82	88
syyttäjä	15	9
asianosainen	1	1
muualta	2	3
Yhteensä	100	100

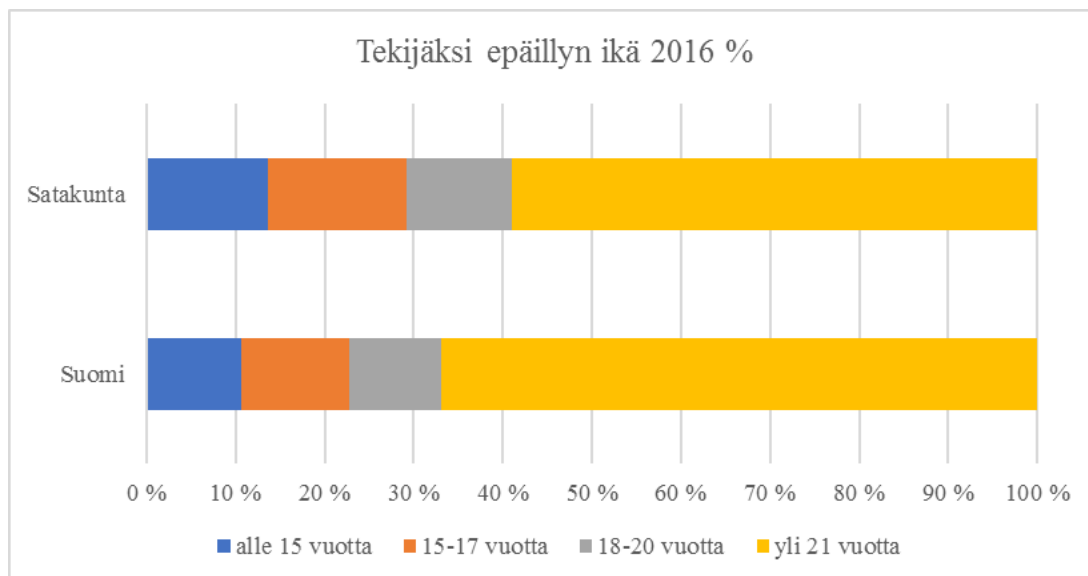
Kuvio 6. Sovittelualoitteiden tekijät vuonna 2016 (Flinck & Kuoppala 2017).

Kysyin aloitteiden tekemisestä myös haastatelluilta tutkinnanjohtajilta ja heidän vastauksistaan ilmeni, että he tekevät jonkin verran aloitteita, mutta nykyään nuorten rikoksissa sovittelualoitteen yleensä tekee Ankkuri-tiimi. Rantanen kertoo lähettävänsä kaikki ne jutut sovitteluun, joissa hänen mielestään sovittelu olisi hyvä ja se tuottaisi enemmän kuin pelkkä rikosprosessi. Tilastoja hänellä ei ollut antaa, minkä verran esimerkiksi tänä vuonna on jo lähettänyt aloitteita. Välillä hän laittaa aloitteen myös niistä jutuista, joista tietää valmiiksi, ettei poliisi tule niitä tutkimaan, mutta sovinto osapuolten välille olisi hyvä saavuttaa. (Rantanen 2017.) Santaoja itse ei tee kovinkaan usein sovittelualoitetta, mutta tutkijoiden kautta niitä menee jonkin verran. Juttua annettaessa tutkijalle tutkittavaksi Santaoja huomauttaa, että juttu voisi soveltua myös sovitteluun. (Santaoja 2017.)

Nuoret tekevät eniten rikoksia ollessaan 15-17 -vuotiaita ja vähiten niitä tekee alle 15-vuotiaat. Tämän näkee hyvin kuviosta 6 ja taulukosta 7 näkee sen, että prosentuaalisesti Satakunta pyörii koko Suomen keskimääräisten lukujen lähellä.

Taulukko 7. Epäillyn ikä tekohetkellä vuonna 2016 (%) (Flinck & Kuoppala 2017).

Tekijäksi epäillyn ikä tekohetkellä rikos-, lähisuhdeväkivalta- ja riita-asioissa (%)	Suomi	Satakunta
alle 15 vuotta	11	14
15-17 vuotta	12	16
18-20 vuotta	10	12
yli 21 vuotta	67	59
Kaikki ikäluokat yhteensä	100	100

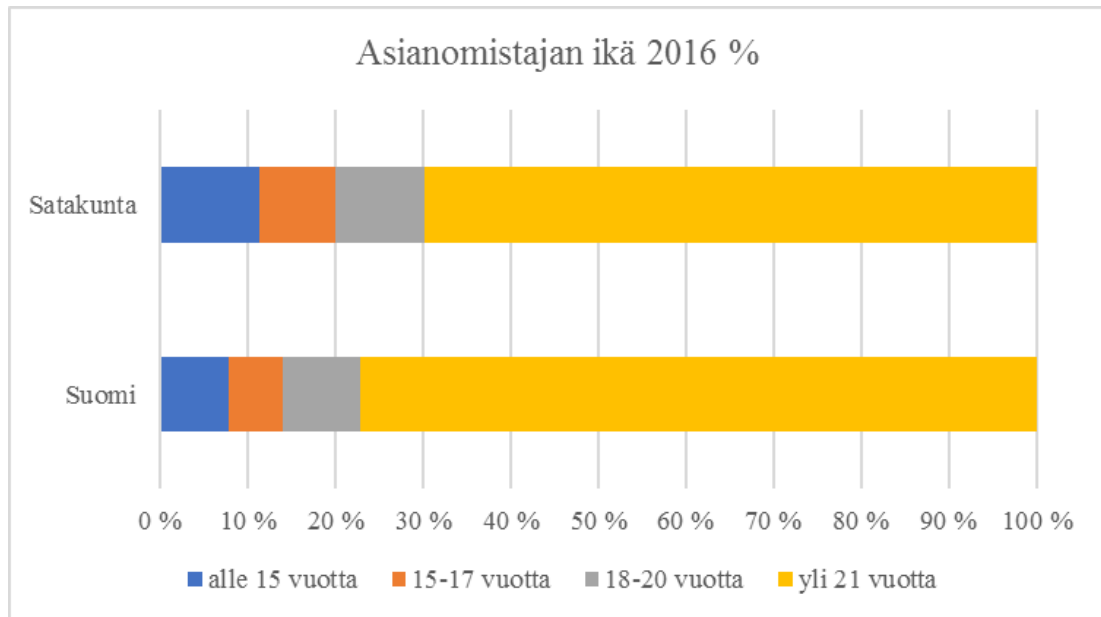

Kuvio 7. Tekijän ikä tekohetkellä vuonna 2016 (Flinck & Kuoppala 2017).

Taulukosta 8 voidaan havaita, että Satakunnassa useimmiten asianomistajan asemassa on alle 15-vuotiaat, kun taas koko Suomen keskiarvollinen prosenttiluku on suurimmillaan 18-20 -vuotiaiden kohdalla.

Taulukko 8. Asianomistajan ikä tekohetkellä vuonna 2016 (%) (Flinck & Kuoppala 2017).

Asianomistajan ikä tapahtumahetkellä rikos-, lähisuhdeväkivalta- ja riita-asioissa (%)	Suomi	Satakunta
alle 15 vuotta	8	11
15-17 vuotta	6	9
18-20 vuotta	9	10
yli 21 vuotta	77	70
Kaikki ikäluokat yhteensä	100	100

Kuvio 8. Asianomistajan ikä tekohetkellä vuonna 2016 (Flinck & Kuoppala 2017).

9 POHDINTA

Aiheeni rajaaminen oli haastavaa, koska sovittelu on mittakaavaltaan niin laaja ja monet näkökulmat kiinnostivat minua. Ongelmaksi nousikin juuri se, että pystyin pysymään valitsemassani laajuudessa ja linjassa työtä tehdessä. Mielestäni sovittelun historia ja käsitys siitä, mistä kaikki on lähtöisin, on tärkeä vaihe tutkittaessa tämän päivän sovittelua, varsinkin minun työssäni, koska nykyaikaisen sovittelun tarkoituksena alun alkaen 1970-luvulla oli sovittaa nuorten rikoksia. Historiaa tutkiessa huomasin, että Suomi on ollut alusta asti hyvin mukana eurooppalaisen sovittelutoiminnan kehittämisessä.

9.1 Nuoret kokeilevat annettuja rajoja

Työtä tehdessä ilmeni, että nuorten tekemät lievät rikokset saattavat johtua ymmärtämättömyydestä ja ajattelemattomuudesta. Nuoret eivät välttämättä osaa yhdistää sitä, että vähäpätöinen pieni tönäisy voi aiheuttaa tarkoituksettoman loukkaantumisen ja täyttää lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, nimittely taas voi täyttää kunnianloukkauksen rikosnormiston. Näpistämisen rangaistavuuden taas luulisi olevan suurimmalle osalle nuorista tiedossa, sillä sitä jos jotain, on opetettu pienestä pitäen. Jos kaupasta ottaa tavaran eikä sitä maksa, tulee poliisi paikalle, näin ainakin minua on lapsena peloteltu ja sitä kautta olen oppinut, ettei saa varastaa. Näin tulen myös itse opettamaan lapsilleni. Kirjoittaessani nuorten tekemistä rikoksista huomasin, että suurin osa niistä liittyy vapaa-ajan viettoon, alkoholin käyttöön ja ikärajoja koskeviin sääntöihin. Tämä antaa osviittaa sille, että nuoret ovat kokeilunhaluisia ja kokeilevat annettuja rajoja, niin omia, aikuisten kuin yhteiskunnankin antamia rajoja.

Vapaa-ajanvietto-ongelmista ja rajoja kokeilevasta toiminnasta kertoo se, että nuoret tekevät eniten alkoholirikoksia ja -rikkomuksia ja jaetulle toiselle sijalle tutkimuksissa nousivat luvattomat käytöt, väärän henkilöllisyyden antaminen sekä ryöstöt. Tulevaisuuden tilastoissa varmasti tulee korostumaan sosiaalisen median ja internetin käytön lisääntyminen ja sitä kautta tehdyt rikokset. Nuorten kärsivällisyys ei riitä vaativimpien rikosten suunnitteluun mikä näkyy tilastoissa siten, että kavallukset ja petokset ovat vähäisiä. Nuorisokyselyn tuloksista on saatu selville, että vuodesta 1995 vuoteen 2016 varastaminen, omaisuuden vahingoittaminen sekä väkivaltateot on saatu hienosti

laskuun. Huolestuttavaa taas on huumausaineiden käytön lisääntyminen samassa ajassa. Nuorten kyselyistä on saatu sellaisia tuloksia, että alkoholin käyttö ei olisi enää nuorten mielestä muodissa, mutta rikostilastojen valossa tämä ei taida vielä ainakaan pitää paikkaansa. Piippolan haastattelu Tutkapron artikkelissa kuitenkin tukee nuorten kyselyä, sillä hän toteaa, että nuorten maleksiminen ja jengiytyminen kaduille ja ostoskeskuksiin on hävinnyt lähes kokonaan juurikin alkoholin käytön vähentymisen myötä (Ikonen 2015).

9.2 Sovittelua tehdään monessa muodossa

Sovittelun edellytyksenä on, että osapuoli ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Henkilön kypsyyttä mitattaessa tulisi kiinnittää huomiota hänen ikäänsä, kehitystasoonsa ja olosuhteisiin. Sovitteluun voi siis osallistua nuorikin lapsi, mikäli katsotaan, että hänen kehitystasonsa ja olosuhteet puoltavat positiivista päätöstä. Onneksi alaikäisten kohdalla asioita punnitaan tarkemmin ja sovittelija voi herkemmin jättää asian ottamatta sovitteluun. Lakivaliokunta on mietinnössään listannut myös suoraan muutaman rikoksen, joita ei missään nimessä oteta sovitteluun käsiteltäviksi, eikä niistä aloitteitakaan silloin tehdä. Tällaisia rikoksia ovat lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset sekä hyvin nuoriin kohdistuneet pahoinpitelyrikokset. Hyvin nuorilla miellän itse alle 12 -vuotiaat, joiden kehitystaso ei ole vielä niin korkea, että he pystyisivät ymmärtämään sovittelun merkitystä. Säädöksen takana on ajatus siitä, että lapsen etua tulee pitää silmällä joka vaiheessa, joten nuorta ei voida asettaa tasarvoiseen keskusteluun tekijän kanssa.

Sovitteluun osallistumiselle ei ole määritelty suoranaisesti ikärajaa ja sovittelutoimintaa on levitetty myös kouluihin ja päiväkoteihin, joissa sovitellaan erilaisia pieneltä tuntuvia asioita. Mielestäni kouluihin ja päiväkoteihin rantautunut sovittelumuoto on mahdollisuus opettaa, herätellä ja muistuttaa lapsia ja nuoria siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Sovittelutilanteessa tekijälle tulee selväksi, ettei hänen tekonsa ollut hyväksyttävää toista kohtaan ja tällaisten tapausten uusiutuminen saadaan loppumaan ennen kuin ne kärjistyvät suuremmiksi. Koulusovittelu antaa myös mahdollisuuden opetella keskustelua, asioista puhumista ja niiden selvittämistä sekä antaa sovittelijaoppilaille käytännön kokemusta sovittelijana olemisesta. Hyvänä koen sen, että tätä on

jatkettu aikuisjohtoiseen sovitteluun asti, jolloin asia etenee koulun henkilökunnasta koulutetuille sovittelijoille, mikäli vertaissovittelu ei ole toiminut halutulla tavalla ja saavuttanut toivottua lopputulosta.

Koulu- ja katusovittelun lisäksi löytyy myös katusovittelu, jossa kadulla tapahtuviin rikoksiin puututaan nopeasti, pyrkimyksenä onkin, että sovittelu ja ratkaisu olisi tehty kahden viikon sisällä tapahtuneesta. Tavoitteena on saada nuori sovittamaan tekonsa työkorvauksena, rahakorvauksen sijasta. Tämän lisäksi nuoret osallistuvat konfliktityöpajoihin, joissa kasvatusalan ammattilaisen kanssa perehdytään mm. konfliktinratkaisutaitoihin. Mielestäni nämä työpajat ovat erinomainen idea sovittelun jatkoksi ja tuottavat todella arvokasta työtä, sillä nuorta ei jätetä vain korvaamaan työllä aiheuttamansa vahinko vaan hänen käyttäytymiseensä pyritään vaikuttamaan ohjaamalla sitä positiivisempaan suuntaan.

9.3 Sovittelun arvoa ei pidä vähätellä

Sovitteluprosessista huomaa, että sitä ohjataan nykyään lailla. Laissa on määritelty ketkä saavat sovittelualoitteen tehdä, millaiset asiat sovitteluun tulee hyväksyä, miten sovittelua tulee hoitaa, miten prosessi päättyy sekä mitä pitää sopimuksesta löytyä. Lailla säädetty toiminta tuo turvallisuutta ja samankaltaisuutta paikkakunnasta riippumatta, joten tässä tapauksessa lailla ohjattu on hyvä asia. Sovittelu nähdään kirjallisuudessa kasvatuksellisena ja sosiaalisena tehtävänä, jonka tarkoituksena on olla myönteinen muutos nuoren elämään. Onnistunut sovittelu otetaan huomioon myös eri rikosprosessin vaiheissa, esimerkiksi poliisi voi lopettaa tutkinnan, syyttäjä voi jättää syyttämättä ja tuomioistuimessa onnistunut sovittelu katsotaan rangaistusta lieventävänä tekijänä. Sovittelun arvoa ei pidä missään määrin vähätellä.

Sovittelun tuomaa arvoa yhteiskunnallekaan ei voi vähätellä, sillä onnistuneella sovittelulla saavutetaan suuri rahallinen säästö. Sovittelu tilanne on itsessään paljon rennompi, ihmisläheisempi ja konkreettisempi tapa ratkaista asioita kuin puiseva oikeudenistunto, jossa pitää toimia tietyllä tavalla tietyssä järjestyksessä. Sovittelussa kaikki asianosaiset ovat paikalla, kun taas tuomioistuin voi tehdä päätöksen asiassa asianosai-

sia näkemättä tai että asianosaiset eivät näe toisiaan. Sovittelulla pystytään paljon paremmin vaikuttamaan nuoren tulevaisuuteen, ajattelutapaan sekä katkaisemaan nuoren mahdollinen rikoskierre. Sovittelu on siis nuoren kannalta paljon parempi tapa käsitellä rikollinen teko.

Sovittelun lopussa päätetään, miten teko tullaan korvaamaan. Nuorten osalta työkorvaus kuulostaa parhaalta mahdolliselta tavalta. Tällöin nuori pääsee konkreettisesti korvaamaan aiheuttamansa vahingon ja saa paremman käsityksen tekonsa laajuudesta ja lopulta tunteen, että on sovittanut tekonsa ja voi jatkaa eteenpäin. Mikäli päädytään rahakorvaukseen, pahin mahdollinen tilanne on, jos huoltajat maksavat korvauksen, eikä nuorelle jää mitään tekonsa seurauksista hoidettavaksi. Osa huoltajista varmasti ajattelee näin auttavansa nuorta, mutta todellisuudessa tämä edesauttaa nuorta ajattelemaan, että asia lyötiin villaisella ja hän pääsi helpolla pätkähästä, joten rikoskierteen jatkuminen on todennäköisempää, kuin silloin jos nuori joutuu tekemään jotain korvatakseen tekonsa. Tällaisessa tilanteessa, jos vanhempi maksaa, olisi hyvä, jos nuoren kanssa sovittaisiin ylimääräisistä kotitöistä joilla hän korvaisi maksetun korvauksen määrän vanhemmille. Näin nuori olisi konkreettisemmin mukana korvaamassa aiheuttamaansa tekoa.

9.4 Sovittelu on hyödyllistä kaikista näkökulmista

Tietämys sovittelutoiminnasta on melko heikkoa ja suurin osa tutustuu siihen vasta kun se on ajankohtaista itselle, näin kävi myös minulle. Sovittelutoiminta tuli minulle tutuksi tämän työni kautta. Mikäli en olisi valinnut aiheekseni sovittelua, niin tietämykseni olisi vieläkin nollilla. Onnistuin tavoitteissani yli odotusten ja sain laajemman paketin kasaan, mitä olin ajatellut. Vaikka tällä kertaa haastateltavaksi ei valikoitunutkaan oikeusavustajaa uskon, että työstä on hyötyä Oikeusavussa työskenteleville ainakin siinä mielessä, että he saavat hyvää tietoa, miten sovittelu etenee ja mitä siitä ajatellaan muissa virastoissa. Työ lisää heidän tietämystään siitä, mistä asioista kukakin tekee aloitteita, miten sovittelu vaikuttaa eri rikosprosessin vaiheissa ja miten sillä vaikutetaan nuorten elämään.

Päällimmäiseksi työstäni jää mieleen se, että sovittelua kannatetaan rikosprosessin joka vaiheessa. Sillä nähdään olevan hyödyllisiä vaikutteita niin asianosaisten kuin yhteiskunnankin kannalta. Tekijä kantaa vastuun teostaan ja asianomistaja saa korvauksen aiheutetusta vahingosta sekä tärkeintä kaikessa on, että molemmat tulevat kuulluksi ja kuulevat vastapuolen mietteitä ja tuntemuksia asiaan liittyen. Yhteiskunta taas säästää paljon rahaa, kun ei tarvita kalliita oikeudenkäyntejä.

Jos jatkaisin tutkimusta samasta aiheesta, pyrkisin haastattelemaan myös nuoria, jotka ovat olleet sovittelussa ja saamaan käsityksen siitä, miten sovittelu on vaikuttanut heidän elämäänsä. Työtä tehdessäni minulla heräsi mielenkiinto perehtyä enemmän ja laajemmin jokaisen viranomaisen näkökulmaan sovitteluprosessissa. Työn voisi rajata koskemaan yhtä viranomaista, esimerkiksi poliisi ja sovittelu, syyttäjä ja sovittelu tai tuomioistuimien ja onnistunut sovittelu voisivat olla hyviä otsikoita uusille töille.

Kiitos haastateltaville sekä iso kiitos toimeksiantajalleni, että sain tehdä työni heille!

LÄHTEET

Aseman Lapset ry:n www-sivut 2017. Katusovittelu: Katusovittelussa nuori saa mahdollisuuden ottaa vastuuta teoistaan. Viitattu 3.8.2017. <http://www.asemanlapset.fi>.

CMI Peace Broker www-sivut 2017. Viitattu 3.11.2017. <http://cmi.fi>.

Douglas P. Fry. 2012. Antropologinen näkökulma restoratiiviseen oikeuteen. Haaste 3/2012. Viitattu 29.7.2017 <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiar-kisto/haaste32012/antropologinennakokulmarestoratiiviseenoikeuteen.html>.

Ervasti, K. 2013. Uusi tuomioistuinsovittelulaki. Talentum: Helsinki. Viitattu 16.11.2017. [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.lil-lukka.samk.fi/teos/HAFBJXBTEB#kohta:1.\(\(20\)Sovittelu\(\(20\)konfliktinratkaisumen ettelyn\(\(e4\)\(\(20\):1.1.\(\(20\)Konfliktit\(\(20\)ja\(\(20\)oikeuden\(\(20\)mobilisaatio\(\(20\)](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.lil-lukka.samk.fi/teos/HAFBJXBTEB#kohta:1.((20)Sovittelu((20)konfliktinratkaisumen ettelyn((e4)((20):1.1.((20)Konfliktit((20)ja((20)oikeuden((20)mobilisaatio((20).

Esitutkintalaki 22.7.2011/805.

Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa: opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. s. 15. Opas 23. Viitattu 29.7.2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110568/THL_OPA2013_023_verkko.pdf?sequence=1.

Flinck, A. 2016. Lasten ja nuorten rikosten sovittelua lisättävä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Uutiset 10.11.2016. Viitattu 31.7.2017. <https://www.thl.fi/fi/-/lasten-ja-nuorten-rikosten-sovittelua-lisattava>.

Flinck, A & Kuoppala, T. 2016. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2015. Tilastoraportti 12/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 21.6.2016. Viitattu 01.11.2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130762/Tr12_16.pdf?sequence=1.

Flinck, A & Kuoppala, T. 2017. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2016. Tilastoraportti 15/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 23.5.2017. Viitattu 31.7.2017. <https://www.thl.fi/fi/-/sovitteluun-ohjattujen-rikos-ja-riita-asioiden-maara-kasvoi-4-7-prosenttia>.

HE 93/2005. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

HE 94/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 329/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta. 9.

HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. 133-135.

Heinonen, O. Koskinen, P. Lappi-Seppälä, T. Majanen, M. Nuotio, K. Nuutila, A-M. Rautio, I. 1999. Rikosoikeus. WSLT: Helsinki.

Heimo-Mulinga, M. 2017a. Vs. johtava sovittelun ohjaaja, Satakunnan sovittelutoimisto. Pori. Henkilökohtainen tiedonanto 24.08.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Heimo-Mulinga, M. 2017b. Vs. johtava sovittelun ohjaaja, Satakunnan sovittelutoimisto. Pori. Henkilökohtainen tiedonanto 30.09.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Tammi: Helsinki

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjalainen, T. 2008. 2. uud.p. Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum.

Iivari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. Stakes. Viitattu 9.8.2007. <https://www.thl.fi/documents/10531/162021/Rikos-%20ja%20riita-asioiden%20sovittelijan%20opas.pdf>.

Ikonen, J. 2015. Nuorten tekemien rikosten määrä vähentynyt rajusti neljässä vuodessa. TutkaPro. Viitattu 31.7.2017. <http://tutka.pro/?p=15816>.

Järvinen, S. 1993. Rikosten sovittelu Suomessa – sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kinnunen, A. 2012. Restoratiivisen oikeuden kehitys Euroopassa. Haaste 3/2012. Viitattu 29.7.2017 <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32012/restoratiivisen oikeuden kehityseuroopassa.html>.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki nuoren rikoksen tehneen tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. 9.12.2005/1015 muutoksiin.

Laki rikoslain muuttamisesta 13.6.2003/515.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

LaVM 13/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta.

Lehtikangas, P. 2017. Käräjänotaari 2016-2017, Satakunnan käräjäoikeus. Pori. Henkilökohtainen tiedonanto 1.11.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Näsi, M. & Tanskanen, M. 2017. Rikollisuustilanne 2016: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 22/2017. Viitattu 31.7.2017. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/191756/Katsauksia_22_Rikollisuustilanne_2016_2017.pdf?sequence=2.

Näsi, M. 2016. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2016. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 18/2016. Viitattu 31.7.2017. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169509/Katsauksia_18_N%C3%A4si_2016.pdf?sequence=1.

Oikeusministeriö. 2015. Oikeusavun kokonaissuunnitelma. 55/2015. Viitattu 2.8.2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76625/omml_55_2015_oikeusapu_lausunnotiivistelmä_88s.pdf?sequence=1.

Ojanne, J. 2017. Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan. Kokeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos. s. 6-10. Viitattu 29.7.2017. https://www.thl.fi/documents/10531/2388936/Katsaus+suomalaisyy+rikos-+ja+riita-asioiden+sovittelun+historiaan_FINAL_2.5.2017.pdf/bdcde310-6e99-453f-ba47-08075df0786c.

Porin kaupungin www-sivut. 2017. Viitattu 4.11.2017. www.pori.fi.

Raitoharju, A. 2017. Kihlakunnansyyttäjä, Länsi-Suomen syyttäjänvirasto. Pori. Sähköpostihaastattelu/Henkilökohtainen tiedonanto 14.08.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Rantanen, T. 2017. Tutkinnanjohtaja, rikosylikonstaapeli, Lounais-Suomen poliisilaitos, Porin poliisiasema. Henkilökohtainen tiedonanto 6.10.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Reijonen M. & Strandén-Mahlamäki, T. 2008. Oivaltava kohtaaminen -menetelmiä ihmissuhdetyöhön. Helsinki: WSOYpro.

Salmi, V. 2015. Nuorisorikollisuus. Viitattu 29.7.2017. <http://www.porttivapau-teen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus>.

Santaoja, T. 2017. Rikosylikonstaapeli, Lounais-Suomen poliisilaitos, Porin poliisiasema. Henkilökohtainen tiedonanto 10.10.2017. Haastattelijana Minna Peltonen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Sisäministeriö 2016. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriön julkaisu 8/2016. Sisäministeriö. Viitattu 3.8.2017. http://intermin.fi/documents/1410869/4113506/67644_julkaisu_082016.pdf.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen sovitteluforumin www-sivut 2017. Sovittelu päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Viitattu 3.8.2017. <http://www.sovittelu.com>.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. Talentum.
[https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.lil-lukka.samk.fi/teos/FABBXXBTABBEC#kohta:Lyhenteet\(\(20\)\)](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.lil-lukka.samk.fi/teos/FABBXXBTABBEC#kohta:Lyhenteet((20))).

Tilastokeskus www-sivut. 2016 [Kriminologia ja oikeuspolitiikan instituutti.] Viitattu 3.8.2017. <http://findikaattori.fi/fi/96>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) www-sivut. Viitattu 2.8.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta>.

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.

Virolainen, J. & Pölönen, P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY: Lakitieto.

Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 14.11.2017. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.